

PERCZEL OLIVÉR

ADALÉKOK A PÁRIZSI NAGY ÁRUHÁZ TŰZKATASZTRÓFÁJÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ (1903. AUGUSZTUS 24.)

Goldberger Gottlieb Sámuel kereskedő világlátott ember volt. 1866. január 14-én született, fiatal korában bejárta Párizs, Bécs és Berlin utcáit, és felismerte, hogy a nagyáruházaké a jövő. Vándorlása után visszatérve, „díszmű és játékkereskedő”¹ üzletet nyitott a Kerepesi (ma Rákóczi) út 78. sz. alatt. Ahogy a vállalkozás elindult, boltjának bővítése mellett döntött. Az új építésű házba 1898-ban költöztek át, amely ugyanabban az utcában a 38–40., és a Klauzál utca 3. sz. alatti telkeken állt. Az üzletet még ebben az évben megnyitották, és Párizsi Nagy Áruház névre keresztelték. Vállalkozásukat testvérével Goldberger Jakab Henrikkel közösen indították el. 1898. február 1-én kértek cégbejegyzési engedélyt a Budapesti Királyi Kereskedelmi és Váltótörvényszéktől, amit a hivatal pár nap múlva be is jegyzett Goldberger testvérek néven.² Ezzel egy időben (1898. február 3.) a VII. kerületi Elöljáróságtól iparengedélyeket kértek a Goldberger testvérek: „Játék-díszmű-úri s női divatáru és órakereskedő” ipar gyakorlására vonatkozott, az iparigazolványokat pedig a D 3229, D 3230 számok alatt vezették be. Az agilis kereskedők a „sok kicsi sokra megy” elvet követve váltak milliommossá. Az üzlet leginkább egy bazárra hasonlított. Minden kapható volt itt, gombostűtől zoknin át a tanszerekig. A hatalmas árukészlet és a rendkívül olcsó ár következtében a bolt hamar népszerűvé vált. A fejlődés töretlen volt, amit a fokozatos bővítés is bizonyít. Ahogy a vállalkozás fellendült, úgy bővítették a profiljukat is. 1899-ben „arany és ezüst díszmű árukat s arany és ezüst órák” árusítására is kértek engedélyt, majd 1901-ben „fűszer és csemegekereskedő” jogosítványokat kértek és kaptak, egy év múlva „fényképész és fénykép nagyító” és még ekkor 1902-ben a „vendéglős” ipar gyakorlására is jogosítványt nyertek el.³ A bolt a vidékiek körében is nagy népszerűséget harcolt ki magának. A gyakori leértékelési akciók, a profi és vevőbarát kiszolgálás, nem utolsósorban pedig az olcsó vételár vonzotta

---

1 Neve legkorábban az 1894. évi Budapesti Cím és Lakjegyzékben fordul elő, míg a bátyja Goldberger Jakab Henrik, akinek üzlete az V. Váci körút 20. (ma Bajcsy-Zsilinszky út) alatt volt (szintén játékkereskedőként) már az 1891–1892. évből is szerepel.

2 BFL VII. 2. e 1898/48. 5188. d.

3 BFL IV.1409.a 150/1903, csatolt iparengedélyek.

a vásárlókat. A századfordulóra bevezették a csomagküldő szolgáltatást, a vásárlók hada mégsem csökkent, sőt egyre nőtt. Az üzlet helyiségei hamar túlzásfoltakká váltak, olyannyira, hogy szinte már mozdulni sem lehetett a sok felhalmozott árutól. Ugyanakkor a biztonsági előírásokat nem tartották be, majd egyszer csak elpattant egy szikra...

A tűzvész⁴

Érdeemes idézni az egyik akkoriban népszerű naptár tudósítását, amely nagyon érzékletesen mutatja be a tüzesetet: „Leirhatatlan, rettenetes tűzveszedelem pusztított augusztus 24-én Budapesten. A Kerepesi út 38. számú házban elhelyezett óriási üzletben, az úgynevezett Párizsi Nagy Áruházban este 7 óra körül a villamos vezeték a hibás kezelés következtében tüzet fogott, egy pillanat alatt végig gyulladt az egész vezeték és lángra lobbant a rengeteg sok gyúlékony anyagáru, majd az egész pinceraktár, a földszint és az első emelet. Óriási riadalom, ijedtség támadt a veszedelemre, a mintegy százharmincz üzleti alkalmazott egy pillanat alatt — sok is, kevés is — körül volt véve egy rettentő gyorsasággal tovaerjedő, rohanó lángtengertől. Fejvesztetten szaladtak, rohantak mindenfelé, de a lejáratot és minden kijáratot elállt az áthatolhatatlan tűz, a vérvörös és izzó fehér lángnyelvek végtelensége, amely gyorsan száguldott végig és fölfelé az épületen. A Kerepesi út hirtelen megtelt a vész színhelyére sietők ezreivel, vágatva jött a tűzoltóság, de már késő volt. Aki még idejekorán sebek és ezernyi veszedelem árán menekülhetett, az szerencsésen járt, de nagy azoknak a száma, akik bennégtek a lángtengerben, vagy megfulladtak a fojtó füstgomolyban. A képzelhetetlen gyorsan elharapódzó tűz átcsapott a szomszédos ház áttört falazatán — mert ottan is raktára volt az áruháznak — az első emeletre, és mohón emésztve maga körül mindent, terjedt sisteregve, bújva szertesztét, feljebb és feljebb. Az áruház négyemeletes palotájának lakóit a rettenetes veszedelem, amely alulról indult ki, oly hirtelen lepte meg, hogy képtelenek voltak menekülni. A botrányos hanyagsággal, mellék- vagy vészkijárat nélkül épített házban minden otthon lévő és látogató kéztördelve, jajgatva és imádkozva sietett a harmadik és a negyedik emeletre. De ekkorra a lángnyelvek már körülvették a folyosókat, behatoltak a szobákba, felkúsztak a tetőzetre, és

---

4 A tüzesettel a korabeli sajtó részletesen foglalkozott, de a történettudomány figyelmét eddig elkerülte a szerencsétlenség, az esemény társadalomtörténeti hatásairól nem esett szó, egy-két népszerűsítő munkától eltekintve részletes bemutatása sem történt meg.

a szerencsétlen lakók egy valóságos tűztengerben állottak, úgy szaladgáltak egyik ablakból a másikba segítségért ordítva. Mögöttük a tűz közeledett rémes gyorsasággal. Sokan imára kulcsolt kézzel jajgattak, kiáltoztak az emeletekről le, mígnem a botrányosan felszerelt tűzoltóság a Népszínházról kikölcsozött ponyvákat feszített ki, hogy a megszorult lakók oda ugorhassanak. Ekkor vérfagyasztó látványok, jelenetek következtek. A negyedik emelet ablakában feltűnik az izzó lángokkal a háttérben egy fiatal nő, kétségbeesve tördeli a kezét, majd átveti magát az ablak párkányzatán. Serencsétlenül ugrott. Odaütődött az erkélyhez, és nagy ívben elvágódott a kövezetre, szörnyet hal. Erre egymás után ugrálnak ki gyermekek, lányok, asszonyok férfiak egyenként, kettesével. A nép ott lenn ordít, sír, zokog, felkiált, amint látja az ugrásokat a halálba. A leugrottak közül tizenketten elhibázták a ponyvát, melléje estek, és szétzúzott fejjel, tagokkal holtan terültek el a járdán. A nép az iszonyat és a tehetetlenség dühében, valamint a rettenetes jelenetek fájdalmatól szüntelen felkiált. Zúgás, sírás, jajszó, a lángok sístergése, trombitaszó hallszik szerteszet. Az épület csupa lángtenger, az ablakok kiégve, belül a szobák izzó fehérek az ott pusztító elemtől. Néha megjelennek egyes emberi alakok a lángok által körülnyaldosott ablakokban, kezeiket összekulcsolják és aléltn hanyatlanak a tűztengerbe. A tűz csak öt óra múlva aludt el. Mintegy húszan bennétek, holttesteiket meg sem lehetett találni, tizenketten agyonzúzták magukat ugrás közben, hatan tört tagokkal bár, de életben maradtak, és számtalanon súlyosan megsebesültek. Sokan megőrültek és ideggörcsöt kaptak a retentő veszedelem láttára. Ilyen borzalmas tűzvész emberöltő óta nem volt a fővárosban. A sérülteket maga a király személyesen meglátogatta a Rókusban.”⁵

A katasztrófa kiváltó oka egy rövidzárlat volt. Az újságírók erről egybehangozóan írtak, és ezt állapította meg a tűzvizsgáló bizottság is.⁶ A vezetékek kopottak voltak, s már korábban is fordult elő az üzletben kárt nem okozó rövidzárlat és vezetékszikrázás. Más okot feltételezett viszont a megindított bünyügyi eljárás során vizsgálódó Alpár Ignác műépítész és Szabó János építőmester. Szerintük a tűz keletkezésének okát nem lehet teljesen biztosan megállapítani, de legvalószínűbb ok az áruk közé esett izzólámpa.⁷

---

5 Bucsanszky Alajos Nagy Képes Naptára, 1904. 59–61. p.

6 Az Esti Újság, a Budapesti Hírlap és más lapok tudósítói naponta eljártak a helyszínre, és újabb és újabb hírekkel szolgáltak. Sajnálatos, de óriási szenzáció volt, amely a lapok eladási mutatóit is meglóditotta, ezért a riporterek fenntartották azt érdeklődést az újságolvasó közönség körében.

7 *Roncsik*, 1933. 26. p

Az események rekonstruálása inkább azt támasztja alá, hogy a tűz keletkezésének oka rövidzárlat lehetett. A bolt egyik alkalmazottja, Martinek János gépész este 7 óra tájban felkapcsolta a pincében található dinamógépet⁸, hogy a helyiségekben világosságot szolgáltatson,⁹ ekkor gyulladt ki az elektromos hálózat. Először a földszinti kirakatban kirakott textilárúk kaptak lángra. Ezt állították a megmenekült szemtanúk, illetve erről ír pontosnak tűnő elemzésében¹⁰ dr. vitéz Roncsik Jenő is. Roncsik¹¹ tűzoltó volt, így tanulmánya a tüzek keletkezése, oltása, és az épületekkel kapcsolatos tűzvédelmi szabályzatok terén járatos szakember tollából származik. A kirakatban elhelyezett ruhák meggyújtották a mellettük és az ajtó mellett tárolt szőnyegeket. Néhány alkalmazott bátran vödörket ragadott, és megpróbálkozott az oltással, de gyorsan rádöbentek, hogy kísérletük hiábavaló, így inkább az életüket igyekeztek menteni. A fentebb idézett újságcikkhez képest, pontosítanunk kell az alkalmazottak és az áldozatok számát. Az áruháznak 148 dolgozója volt,¹² összesen tizenhárman haltak meg, az ugrások következtében tizenketten, egy áldozatot az épületben a babaosztályon összeéve találtak.¹³ A híradások beszámolnak egy filmbe illő szerencsés megmenekülésről is. Glück Sándor a kórházban így mesélte el: „Éppen a félemeleti helyiségben tartózkodtam, amikor meghallottam a kiáltóaszt: Tűz van! A kijárat felé rohantam, de már füst és lángtenger állta utamat. Megpillantottam egy vízcsapot. Eltakarítottam magam körül minden gyúlékony anyagot és a vízzel folytonosan locsoltam magamat és a ruhámat. A lángok mégis körülfogtak, körülöttem minden recsegett-ropogott,

---

8 A villamos világítás „üzeme céljára szolgáló G jelű gázmotor felállítási tervrajzát”-t 1898. január 31-én hagyta jóvá Budapest Székesfőváros Tanácsa. BFL XV.17.d.329. 34552 hrsz. 8. fólió. A készülék tehát újnak számított, ahogy a vezetékek is, hiszen az épület 1898-ra épült fel.

9 *Szilágyi*, 1986. 251. p

10 *Roncsik*, 1933. 17. p

11 Dr. vitéz Roncsik Jenő (1891–1961). debreceni tűzoltóparancsnok, széles körű elméleti munkát, szakírói, valamint publikációs tevékenységet végzett. Munkásságát mind itthon, mind külföldön elismerték, ezt több mint 20 kitüntetés igazolja. A debreceni tűzoltóság épületének aulájában emléktáblája mellett, a mellszobra is helyet kapott. <http://www.vedelem.hu/letoltes/historia/hist33.pdf>

12 *Népszava*, 1903. augusztus. 27. 5. p.

13 Az áldozatok: 1. Goldberger Jakab Henrikné, 2. Márkus Lajosné, 3. Márkus Margit, 4. Mari, Márkusék cselédje, 5. Spira Sámuelné, 6. Blankenberg Géza, 7. Hartmann Vilmosné, 8. Reichmann Anna, 9. Weinberger Janka, 10. Weinberger Margit, 11. Bér Ilona, 12. Guttmann Józsefné. Sokáig keresték Reicher Simont, aki a baba osztály vezetője volt. Valószínűleg az ő elszenesedett maradványaira bukkantak a romokat takarító munkások 1903. szeptember 12-én az éjjeli műszakjuk alatt. *Pesti Napló*, 1903. szeptember 12. 249. szám. 8. p.

órák múltak, honnan volt erőm nem tudom, egyszercsak megjelent egy tűzoltó és kiszabadított.¹⁴

Megrázóan tudósítanak a lapok az ugrásokról. Egy fiatal házaspár összelelkezve vetette magát a mélybe, egy darabig együtt zuhantak, azután a sarokerkélynek ütköztek, és a becsapódástól különválva ütődtek a kövezetre, szétloccsant fejfel. A tömeg kínjában, még bravót kiáltott, tapsolt is, de sokan elájultak, arcukat elfordították, nem bírták nézni a borzalmakat.¹⁵ Rögtön ezután egy anya a lányát átölelve hanyatlott le a mélységbe, szörnyet haltak ők is, egy másik leányt pedig ugrás közben az alatta kirobbanó üvegtábla szabdalta halálra. Nem csoda, hogy a tömegeből sokan elájultak, és őket is a közeli Rókus kórházba szállították. Hérmán Ödön kárpitos mester elmondása szerint éppen arra járt, amikor füstöt látott szivárogni az áruház főbejáratából. Azonnal odafutott, és a „nagy számmal jelenvolt népet fellármáztam, hogy meneküljenek, és hogy ez lehetővé váljék, először a Klauzál utca, azután a Kerepesi út felől is 2 kirakati ablakot botommal kiütöttem, úgy, hogy ezeken a nyílásokon sokan kimenekültek.”¹⁶ A bátor és önfeláldozó tettről szóló állítás szavahihetőségét valamelyest cáfolja, hogy később úgy nyilatkozott, az ugróponyvát csak 5-6 tűzoltó tartotta, a vizsgálat során azonban kiderült, hogy valójában többen tartották azt. Volt egy másik hős is a sok kétségbeesett ember között. Zsedényi Aladár a mai akciófilmek jeleneteit idéző tettet hajtott végre, amikor berohant az égő pokolba, és lángoló cipővel kimentett onnan egy nőt. Tettének heroikus voltából nem von le semmit az a sajnálatos tény, hogy a kimenekített asszony később beleőrült az átélt borzalmakba.¹⁷ A hajlék nélkül maradottakat a közeli Rökk Szilárd utcai iskolában szállásoltatta el Matuska Alajos alpolgármester.

A tűzoltók és a mentők azonnal a helyszínre siettek, és szakszerűen ellátták feladataikat. Kirendelték az I., II., V., VI., VIII., IX. és X. kerületi tűzörséget is, akik megtették mindazt amit csak lehetett. Ez egy idő után már csak a környező épületek védelme volt. Akkor volt a hőség, hogy a szemközti oldalon található Stenberg-féle¹⁸ hangszerüzlet is a kigyulladás fenyegette. Az épület Kerepesi út 38. felőli oldala megközelíthetetlen volt, oda behatolni nem lehetett, a 40. számú szárnnyól viszont a tűzoltók 17 embert menekítettek ki. Mivel a tololétrát nem

14 *Szilágyi*, 1986, 251. p.

15 Pesti Napló, 1903. augusztus 25. 231. szám. 6. p. A tudósítás hitele kérdéses, mivel tudjuk, hogy a szerencsétlenül esett leugrottak közül 11 nő volt, házaspár nem ugrott.

16 Lásd a 2. sz. dokumentumot!

17 Ország Világ, 1903. augusztus 30. 35. szám. 683–684. p.

18 Sternberg Ármin és Testvére cs. és kir. udvari hangszergyár. VII. Kerepesi út 36.

lehetett a lángoló épület közelébe helyezni, a felső emeleteken rekedteknek csak egy menekülési útjuk maradt, az ugrás. Erre biztatta őket a kétségbeesett tömeg és a tűzoltók is. A főparancsnok két ponyvát hozatott, és kifeszítette azokat embereivel, illetve bátor és markos önkéntesekkel. Olyan hőség volt a ház mellett is, hogy a ponyvát tartó emberek csak úgy maradhattak ott, hogy folyamatosan locsolták a falat, a környéket. Ekkor gyors egymásutánban következtek az ugrások. Heten a ponyvába, a többiek sajnálatosan mellé, vagy a ponyvát tartókra estek. Egy nő az egyik tűzoltó fejére esett, mindketten töréseket szenvedtek.¹⁹ A szerencsétlenül járt tűzmester Piller István volt, aki már 1900 januárjában is hősiiesen viselkedett, amikor a jeges Dunába ugrott Lukács Béla volt miniszter mentésekor segédkezett.²⁰ A halálos áldozatok mellett sok volt a sérült is. A mentők naplójában²¹ az áruház tüzesete kapcsán 54 bejegyzést olvashatunk. A 12 haláleseten kívül a következő típusú sérülésekről: 11 idegen test (szálka vagy korommal, porral telítődött szem), 9 ájulás, 6 zúzott seb, 5 égési sérülés, 3 vágott seb, 4 rosszullet, 1-1 bejegyzés pedig szakított sebről, összeesésről, törésről, elmezavarról, hőkórról tudósít. A mentők egy- és kétfogatú kocsikkal többször fordultak a helyszínen, és jeget, kristályvizet is szállítottak az áruházhoz. Az eset 65 éves évfordulójára született cikk szerzője szerint: „14 személyt kórházba szállítottak, 25 polgári személyt és 16 tűzoltót is elsősegélyben részesítettek, míg 34 báméskodót vagy menekültet kisebb segélyben kellett részesíteniük a helyszínre rögvest kivonult 11 orvosnak és 38 mentősnek.”²²

A sebesülteket a közeli Rókus kórházba szállították, ahol másnap látogatást tett a király is. (Öfelsége nem a tragédia miatt utazott Budapestre, politikai okokból tartózkodott itt.) Felkereste a sebesülteket kórtermeikben, és később a kiégett épületet is megsejmelte. A kórház kapujánál gróf Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök, Márkus József főpolgármester, dr. Müller Kálmán, a

---

19 BFL IV.1409.a 150/1903. A tűzoltóparancsnok jelentéséből, 1903. augusztus 27.

20 *Buza*, 1989. 5. p.

21 BFL X.201.a. 45. kötet. 1903. augusztus 25. napra vonatkozó bejegyzések. Ezen a szomorú napon sajnos háromszor annyi bejegyzés keletkezett, mint máskor.

22 *Magyar Tűzoltó* 20. (1968) 7. sz. 18. p. A kétrészes cikket Minárovics János tűzoltó írta, aki kiemeli a tűzoltóság helytállását, a katasztrófa okait pedig a következőkben látja: „Az építészeti, tűzrendészeti intézkedések fogyatékoságai (építési mód, tűzszakaszok, menekülési és közlekedési utak stb. hiánya), amelyek miatt a tűz rendkívül gyorsan terjed.” 19. p. A cikk talán a sebesültek számában túloz, sőt hősi halottként ír Piller Istvánról, akire ráesett egy leugró nő. Ez a tévedés mindenképpen kiigazításra szorul, mivel Piller nem halt meg, csak megsebesült, szeptember 6-án nyilatkozatot is tett a vizsgálóbizottságnak: BFL. IV.1409.a. 150/1903. XXXVII. jkv.

kórház igazgatója, és Rudnay Béla rendőr-főkapitány fogadta a királyt. Ezeket a helyszíni szemléket korabeli fotók is megörökítették az utókor számára,²³ melyeket a korabeli tekintélyesebb lapok közöltek. Az uralkodó elbeszélgetett a sebesültekkel, gyógyulást kívánt nekik, a főorvos dr. Kovách jelentésére „legmagasabb megalégedését fejezte ki, s dicsérő szavakkal emlékezett meg a mentők működéséről.”²⁴ Szigorúan utasította a megjelent előljárókat, hogy a mulasztókat meg kell büntetni. Nagylelkűségének tanúságaként a sebesültek számára 5300 korona gyorssegélyt küldött. József Ágost főherceg is meglátogatta a sebesülteket, és arra volt kíváncsi, hogy a katasztrófa után mennyire jutottak sanyarú helyzetbe az alkalmazottak.²⁵

Maga az áruház menthetetlen volt, öt óra alatt teljesen kiégett, a lépcsők leomlottak, az üvegtető megolvadt, a vasszerkezet görbülten lógott, az ugrások szerencsétlen kimeneteléért több esetben felelős sarokerkély is leomlott. Az anyagi kárt, 2.356.737 koronában mutatták ki. Az oltási és azt követő takarítási munkálatok 59 órán át tartottak, közben a tűzoltókat folyamatosan cserélték. Ekkor 215 tűzoltó szolgált a székesfővárosban, akik közül 75 teljesített szolgálatot az esetről, munkájukat 25 önkéntes társuk segítette. Szükség is volt rájuk, mivel kisebb tüzek még napok múltával fel-fellobbantak az épületben. Az omladékok elzárták a Kerepesi utat, a forgalom elől kordon zárta el a ház környékét. A következő napokban megjelentek a „katasztrófaturisták”, hiszen a tüzeset rendkívüli szenzáció volt, aki csak tehette ellátogatott a helyszínre. A báméskodókon kívül külföldi szakértők is megtekintették az épületet, például Müller bécsi tűzoltóparancsnok, aki kijelentette, hogy a „legények hősieen viselkedtek, mindannyian kitüntették magukat”²⁶.

A visszhang

Az újságok a katasztrófa okának a helytelen építkezést tartották. Egy külföldön tartózkodó hazánkfia az építésügyi szabályzatot hibáztatta. Szerinte az 1894-es szabályzat már amúgy is idejétmúlt, s a modern városépítés követelményeinek nem felel meg. Nemcsak módosításokra szorul, teljes megújítására van szükség

---

23 Vasárnapi Újság 50. (1903) 35. szám, 577. p. és 36. szám 594. p.

24 BFL X.201.a. 45. kötet. 1903. augusztus 25. nap jegyzetei között.

25 Vasárnapi Újság 50. (1903) 35. szám 578. p.

26 Magyar Tűzoltó 20. (1968) 7. sz. 19. p.

— írta Drezdából, majd összehasonlította a magyar és a német állapotokat is,²⁷ és megjegyezte, hogy az esetet a külföldi sajtó megdöbbenéssel fogadta, néhol vezércikkben emlékeztek meg róla. A lapok véleménye szerint az üzletvezető nem törődött a tűzvédelmi előírásokkal, csak az üzleti haszonra tekintve túlszűfolta az épületet, minden talpalatnyi helyet telepakoltatott gyúlékony anyagokkal, tehát az ő kapzsisága felelős a történetekért. A szociáldemokrata Népszava néhány napon belül levonta a végső következtetést: „Keresik a bűnöst, kik önmaguk a bűnösök! Bűnös a főváros, bűnös a tanácsa, bűnös a törvényhatósága, bűnös a polgármestere!”²⁸ Azaz főbűnös a város vezetése és a meghatározó politikai rendszer.

Munkásmozgalmi folyománya is volt az esetnek. A Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Egyesülete a tűzvészt követő vasárnapra több mint kétezer főt mozgósító nagygyűlést szervezett. A beszédek elhangzása után jegyzőkönyvben örökítették meg az elhunytak, „törekvéseik lelkes munkásai”²⁹ emlékét. Ezek után határozati javaslatot fogadtak el, melyben a balesetbiztosításról, a rokkantsági és agkori biztosításról és a munkaidő szabályozásáról szóló törvény hiányára hívták fel a törvényhozás figyelmét. Nemcsak kérték, követelték az új törvényt, melynek kiharcolásáért országos mozgalom indítását helyezték kilátásba. Követelték továbbá az összes üzlet tűzvédelmi vizsgálatát. Felolvasták külföldi támogatóik részvéttáviratait, majd a városligeti nagygyűlés szónokai ismertették a Szociáldemokrata Párt programját, és belépésre szólították fel a megjelenteket, szidalmazták a rendszert, a korrupciót, a kapzsiságot, a kapitalizmus egészét.³⁰

A következmények

Márkus József főpolgármester rendkívüli közgyűlést hívott össze,³¹ melynek a tárgya a katasztrófa után „gyászos véget ért embertársaink közsegélyezése” volt. A főpolgármester előljáróban leszögezte: „...én híven kötelességemhez, ügyelni fogok arra, hogy a vizsgálat teljes szigorral, a legnagyobb lelkiismeretességgel és részrehajlatlansággal, valamint a jogosan megkövetelhető gyorsasággal hajtassék végre, és hogy annak eredményéhez képest elvegye méltó büntetését kivétel

---

27 Építő Ipar 27. (1903) szeptember 6. 227–229. p.

28 Népszava, 1903. augusztus 29. 5. p.

29 *Szilágyi*, 1986. 253. p.

30 Népszava, 1903. szeptember 1. 7. p.

31 BFL IV.1403.a. 1903. augusztus 28-i közgyűlés 909–912. kg. szám.

és kímélet nélkül mindenki, a kinek cselekménye, mulasztása, hanyagsága, felületessége, vagy tudatlansága e gyászos esemény bekövetkezését lehetővé tette.” Jegyzőkönyvbe vétette a közgyűlés részvétét, valamint háláját az uralkodó megjelenéséért és támogatásáért, majd felkérte az alpolgármestert, hogy tegye meg jelentését az addig tett intézkedéseiről, a pénzügyi és gazdasági bizottmányt pedig arra, hogy tegyen javaslatot a katasztrófa által közvetlenül sújtott emberek anyagi támogatására. Matuska Alajos alpolgármester jelentésében elmondta, hogy már másnap megindította a vizsgálatokat Faller Ferenc vezetésével, (akit betegsége miatt rövidesen Lung György tanácsnok váltott), s erre nyolc napi határidőt adott. A vizsgálat irányait az alábbiakban határozta meg:

„I. Oltás. Mentés. A tűzoltóság kivonulása kellő időben, kellő munkaerővel és kellő felszereléssel történt-e? Az intézés megfelelő volt-e?

II. A tűzkatasztrófát minő okok mozdították elő, illetve tették lehetővé, tekintve az építkezést és az áruk összehalmozását? Miért is

1. a szabályoknak megfelelő volt-e az építkezés?

2. miként volt lehetséges, hogy az építkezés után lényeges eltérések s átalakítások történtek, fokozatosan, elég rövid egymásutánban? Hogy nevezetesen:

a) a tűzálló falak kicseréltettek,

b) a kapubejárat oldalfala eltávolított,

c) a szomszéd ház tűzfala áttörtetett,

d) az udvar a második emeletig befödött,

e) a hátsó udvari lépcső felülről csak a második emeletig lett járhatóvá téve.

3. Miként történhetett, hogy ezek a változtatások arra használtattak fel, illetve azért eszközöltettek, hogy minél több áru helyeztethessék el nemcsak az illető, hanem a szomszéd ház helyiségeiben is emeletnyi magasságban és nemcsak ezekben, hanem a befödött udvarnak is teljes kihasználásával s a kapubejárat oldalainak is igénybevételeivel ?

4. És miként történhetett, hogy az összehalmozott áruk nagy része gyúlékony, sőt robbanó anyagból állott?

5. Az áruház önálló villamos világítási teleppel bírt; szabályszerű volt-e annak engedélyezése, kivitele és kezelése?

6. Mindezekre való tekintettel miként gyakoroltatt az építés-rendőri és a tűzrendészeti ellenőrzés?”

Miután meghallgatta a jelentést, a közgyűlés 20.000 koronás segély utalványozásáról döntött, amelyet az előző év zárszámadása szerint maradt főlöslegből fedeztek. A segélyt a szerencsétlenül jártak családjai és a kereset nélkül maradtak számára szavazták meg. Az összeg kezelésére, a volt alkalmazottak

segélyezésére egy különbizottság alakult. A Bizottság első értekezletén az elnök felolvasta a miniszterelnök levelét, majd úgy határoztak, hogy elsősorban az állás nélküliek elhelyezéséről igyekeznek gondoskodni, és őket az addigi fizetésük, valamint a beérkező segélyösszegek arányában fogják támogatni. Az alkalmazottak egyesülete felhívta a lakosság figyelmét a gyűjtésre, amit a hírlapokon keresztül népszerűsítettek. A különbizottság vezetésére, a beérkezett összegek kezelésére dr. Alkér Ernő VII. kerületi elöljáró-helyettes vállalkozott.

A király, mint fentebb már jeleztük, 5300 koronás (más forrás³² szerint „csak” 4000 koronás) gyorssegélyt küldött a sérülteknek. József Ágost főherceg és Augusztia főhercegnő összesen 500 korona adományt gyűjtött össze, amit a Rókus kórház gondnoksága kézbesített a rászorultaknak.³³ Gróf Kluen-Héderváry Károly miniszterelnök 1500 koronát utalványozott a kenyér nélkül maradt alkalmazottak számára. Kramer Teréz művésznő, az Operaház tagja egy hangverseny rendezését, a Sidoli cirkusz, a Fővárosi Orfeum, Ős-Budavár igazgatósága, a Városligeti Nyári Színház társulata és Vörös Elek cigányprimás egy-egy előadás rendezését ajánlották fel a segélyezendők javára.³⁴ Komoly összeget gyűjtött össze a bécsi kereskedők egyesülete. 1903. szeptember 21-én 1000 koronát utaltak át a VII. kerületnek postai úton. Ez az adomány a rászorultak kezébe került, bizonyítja ezt a rendelkezésünkre álló kiosztási jegyzék, amely a 10 leginkább rászoruló nevét tartalmazza.³⁵

Az adakozásról a lapok folyamatosan beszámoltak. Egy héttel a tűzvész után közadakozásból 3382 korona és 90 fillér gyűlt össze.³⁶ Thék Endre bútor- és zongoragyáros 100 koronát adományozott az áruház égése miatt közvetlenül sújtott embertársainak. Az adomány a kiosztással közvetlenül megbízott dr. Alkér Ernő helyettes elöljáróhoz került.³⁷ Rákospalota község Elöljárósága, 50 koronát juttatott el Matuska Alajos helyettes polgármesternek.³⁸ Szeptember 10-én a Köröshegyi

---

32 Budapesti Napló, 1903. augusztus 28. 11. p.

33 Pesti Hírlap, 1903. augusztus 31. 3. p.

34 Budapesti Napló, 1903. augusztus 28. 11. p.

35 BFL IV. 1402.b. 579/1903. A kiosztásra 1903. október 23-án került sor. Az adományokat a következőképpen osztották szét: Berger Miksa — 150, Neubauer Dezső — 50, Krausz Matild — 50, Simon Péter — 50, Beer Ignácné — 50, Spira Margit és Gizella — 50, Weinberger Lajos — 50, Spira Samu — 50, Markus Alfréd — 300, Reichmann Gyuláné — 200 koronát kapott.

36 Pesti Hírlap, 1903. szeptember 1. 6. p. A lap részletesen felsorolja az adakozókat, mindenkit név szerint, tételesen megjelölve, ki mekkora összeget szánt a jótékonykodásra.

37 BFL IV.1402.b. 488/1903.

38 BFL IV.1402.b. 492/1903. A község segítségnyújtása szeptember 3-án érkezett meg.

Plébánia 25 korona 44 fillért adományozott.³⁹ Magángyűjtést kezdeményezett Jelinek Emil bécsi lakos a császárvárosban, melynek eredményeként 10 koronát juttatott el a VII. kerületi elöljáróságra, és az elöljáróság vezetőjét, Eszláry Sándort bízta meg a kiosztással. A bécsi polgárok utóbb újabb 20 koronát adtak össze Jelineknek, amit szintén Eszláry elöljáró osztott szét. Az elsőként leadott 10 koronás segílyt Spira Samu kapta meg, míg a 20 korona Rosenfeld Márkuson segített átmenetileg.⁴⁰

Lelkesen számolt be az összegyűlt adományok összegéről egy újságíró szeptember 3-án: „... a segélyezésre mintegy 46.000 korona gyűlt már össze, de össze fog jönni az 50.000 is. A szerencsétlen károsultak segítségére 22.000 koronát fognak kiutalni”⁴¹ Becslése csaknem pontosnak bizonyult, a bizottsághoz 2 hét alatt, szeptember 6-áig végül 51.486 korona folyt be. Ebből az összegből a 148 alkalmazott részére 6 heti fizetésüknek megfelelő 20.265 koronát utaltak ki, a még nem jelentkezettek részét pedig letétbe helyezték. Kiosztottak ezen kívül 8850 koronát a szerencsétlenül jártak hátramaradottainak, az összeg fennmaradó részét tovább kezelték, és természetesen várták még az újabb adományokat. A bizottság 26 alkalmazottnak állást is szerzett. Az állás nélkül maradt, megsegített dolgozók körlevélben fejezték ki köszönetüket a bizottságnak.⁴² Látható, hogy a lakosság szolidaritását milyen mértékben keltette fel a katasztrófa, hiszen az 51.486 korona kisebb vagyonnal ért fel. Ebben az időben a munkások heti keresete átlagosan 10-40 korona volt, de ez a Párizsi Nagy Áruházban ehhez képest eléggé alacsony lehetett. A személyzet alacsony bérére utal egy 1907-ből származó cikk⁴³, amely szerint a csomagoló osztály dolgozói napi tizenkét órás nehéz munkáért 2 korona 40 fillért kaptak.

A tűzvész által keltett félelem az embereket arra is ösztönözte, hogy jobban odafigyeljenek saját környezetükre. Erre utal például egy névtelen feljelentés, amely a Sajó utcában álló, a „fővárosi pöczegödör tisztító vállalkozó által bérelt istállók tűzveszélyes állapotára”⁴⁴ hívja fel a hivatalnokok figyelmét. Nagy Péter magánzó is feljelentést tett, a „Gólya utca 15. számú házban lévő fafészerek

---

39 BFL IV.1402.b, 503/1903.

40 BFL IV.1402.b. 491/1903. Az adomány első fele szeptember 20-án érkezett, a második pedig október 2-án, a kiosztásra pedig október 23-án került sor.

41 Budapesti Napló, 1903. szeptember 3. 6. p

42 Pesti Napló, 1903. szeptember 6. 9. p.

43 Népszava, 1907. december 19. 5. p.

44 BFL IV.1402.b. 489/1903. A feljelentés augusztus 29-én érkezett.

tűzveszélyes és egészségellenes állapota ügyében”.⁴⁵ Vedneczky Tivadart a „kapualjakban elhelyezett fabódék” töltötték el aggodalommal, szerinte ezek tűzrendészeti szempontból betiltandók lennének.⁴⁶ A feljelentéseket az I. kerületi előljáróság komolyan vette, erről tanúskodik egy véghatározat, amely a Logody utca 62. számú ház udvarán lévő fa fészert lebontásra ítélte, s ezen a tulajdonos könyörgő levele sem tudott változtatni.⁴⁷

A beadványok egy másik csoportja, a tűzvédelemre vonatkozó fokozott igényre reagál. Ilyen H. Grünwald bonni építész levele, amely tűzbiztonsági építkezésre vonatkozó ajánlatot tartalmaz.⁴⁸ A halálugrások elkerülése motiválhatta Raab Sándor beadványát, aki a tűzoltóság részére „biztonsági ugróhálók beszerzésére vonatkozó” ajánlattal kereste meg a hivatalt.⁴⁹ Harner István elektrotechnikus pedig önműködő tűzjelző és tűzoltókészülékét ajánlotta fel a tűzörségnek.⁵⁰ A „Fabrik explosionssicherer Gefasse” nevű németországi gyár — megragadva a szomorú alkalmat — robbanásmentes tartályok ajánlatával házalt.⁵¹ Wohlfart charlottenburgi gyáros ajánlata tűzmentes festékanyagokra vonatkozott.⁵² Jetley londoni gyáros szabadalmazott tűzoltó és mentő készülékeit ajánlotta fel.⁵³ A „Fries I. J. fia” frankfurti cég önműködő mentőlétráit kínálta Budapest számára.⁵⁴ Rózsa Tivadar, aki alkalmazottja volt az áruháznak, egy könyv megírásához kérte a főváros támogatását, melynek címe a „Párizsi Nagy Áruház alapításának és égésének története”⁵⁵ lett volna, de valószínűleg sohasem készült el. Schüller Zsigmond is saját találmányát próbálta eladni, ajánlata „kézi tűzfecskendő”-re

---

45 BFL IV.1402.b. 512/1903. A feljelentés szeptember 4-én érkezett.

46 BFL IV.1402.b. 527/1903. A beadvány szeptember 8-án érkezett.

47 BFL IV. 1402.b. 639/1903.

48 BFL IV.1402.b. 493/1903. A levél sajnos elveszett, így ma már nem ismerhetjük meg, mit ajánlott a bonni építész.

49 BFL IV.1402.b. 494/1903. Maga az ajánlat sajnos itt is hiányzik. Iktatása szeptember 1-jén történt.

50 BFL IV.1402.b. 508/1903. Maga az ajánlat sajnos itt is hiányzik. Az iktatás szeptember 3-án történt.

51 BFL IV.1402.b. 523/193.

52 BFL IV.1402.b. 524/1903 A tényleges ajánlat itt is hiányzik, pedig az előadói ív szerint az ajánlathoz mintaküldemény is tartozott. 1903. szeptember 10.

53 BFL IV.1402.b. 526/1903 A tényleges ajánlat itt is hiányzik, pedig az előadói ív szerint az ajánlathoz fényképek is tartoztak. 1903. szeptember 10.

54 BFL IV.1402.b 558/1903. 1903. szeptember 15.

55 BFL IV.1402.b 569/1903.

vonatkozott.⁵⁶ Ez csak néhány kiragadott példa azokból a beadványokból, melyek a főpolgármesterhez érkeztek ekkoriban, és jól mutatják, mennyire széles körben felbolygatta a kedélyeket a tüzeset. A francia konzul két nappal a katasztrófa után fejezte ki részvétét. Mint levelében írja, „rész vesz abban a gyászban, amely Budapest városát oly fájdalmasan éri”.⁵⁷ A hannoveri osztrák-magyar segélyegylet ugyanezt táviratban fejezte ki.⁵⁸

Kézenfekvő kérdés, hogy az oly sokat bírált építésügyi szabályzat változott-e ezek után. Márkus József főpolgármester közvetlenül a tragédia után vizsgálatot rendelt el. Utasította a kerületi előljárókat, hogy mint elsőfokú tűzrendészeti hatóságok a „legbehatóbb módon és a legnagyobb gondossággal” vizsgálják meg az összes üzlettelepet, amelyben nagy mennyiségben vannak felhalmozva könnyen gyúló áruk. Ezzel az intézkedéssel párhuzamosan szükségesnek tartotta, hogy az építésügyi szabályzatot és a tűzrendészeti szabályrendeletet vegyék alapos tanulmányozás alá.⁵⁹ Erre harminc napos határidőt szabott a főpolgármester, mivel azonban a hivatalok malmi már akkor is lassan öröltek, 1904 januárjában sürgető levelek formájában próbálta ösztökélni őket feladatuk ellátására. A polgármester a főpolgármesterhez intézett 1904. május 3-i jelentésében előadta, hogy „az összes kerületben megtartották a tűzrendészeti vizsgálatokat, a hiányok megszüntetésére a határozatokat meghozták, amelyek részben fellebbezés alatt állnak, nagyobb részben azonban már jogerősek. Az építésügyi szabályzat módosítására vonatkozó javaslat elkészült, és a legközelebbi tanácsülés elé lesz terjesztve. A tűzrendészeti szabályrendelet módosítása, illetve egy új szabályrendelet megalkotása folyamatban van.”⁶⁰ A tervezetet tanulmányozás végett megküldték a középítési albizottmánynak, a tűzoltó főparancsnokságnak, a mérnöki hivatalnak és a kerületi előljáróságoknak. A következő jelentésben, amely 1905. január 25-én kelt, a polgármester leírta, hogy a tárgyalások folyamatban vannak, megkereséseket intéztek Európa, sőt Amerika nagyvárosaihoz is, kérve őket tűzrendészeti szabályrendeleteik megküldésére. Mivel a feldolgozandó anyag elég terjedelmesre rúgott, ezért az új szabályozás elkészültére egészen 1906. január 3-áig kellett várni. Az új szabályrendelet-tervezet⁶¹ már igazán körültekintő volt. Kitért építési szempontokra (1–26. §), a világítás (27–39. §), fűtés (40–43§) módjaira és külön

---

56 BFL IV.1402.b. 617/1903. 1903. október 12-én.

57 BFL IV.1402.b. 477/1903.

58 BFL IV. 1402.b. 490/1903. A távirat augusztus 27-én érkezett.

59 BFL IV.1402.b. 821/1903. 3–5. p.

60 BFL IV.1402.b. 821/1903. 22–23. p.

61 BFL IV.1402.b. 821/1903. 45–58. p.

a tűzoltási és menekülési óvintézkedésekre is (44–52. §). A tervezet építésre vonatkozó része meghatározta, hogy az áruházakban a közlekedést csakis szilárd falak által körülzárt, füstmentes lépcsőházakban kell biztosítani. Elrendelte, hogy minden 200 négyszögméter alapterület után egy tűzbiztos lépcső készítenőd, amely az utcára, vagy az udvarra kivezető ajtóval áll kapcsolatban. Az épület pillérjei, oszlopok, mestergerendák, födémek tűzbiztos anyagból készítenődök. A világításra vonatkozó fejezet is igyekezett minden eshetőséget számításba venni, így a menekülő ajtók fölött mellékvilágítás elhelyezését kívánta meg, és a villamos vezetékeknek legalább évenként egyszeri megvizsgálását írta elő. A tűzoltási és óvintézkedésekre vonatkozó újabb szabályok is leginkább a személyi biztonságra irányultak, például a lépcsők, folyosók, ajtók szabadon tartására, a dohányzás és szivarozás raktárhelyiségekben való tiltására vonatkoztak. A tűzoltó berendezések, vízcsapok, tömlők, tűzjelzők ezek után a tűzoltó parancsnokság utasításai szerint szerelendők fel, és üzemképes állapotban tartandók. A rendelet-tervezetben sok ma is használt szabály ismerhető fel, például az alkalmazottak tűzvédelmi oktatásban részesítése, a tűzrendészeti utasítások kifüggesztése jól látható helyekre. Az új szabályrendelet elkészítésébe fektetett hosszasan munka mégsem ért célt, még közgyűlési tárgyalásra sem került.⁶²

Fontos következményekkel járt a tűzvész a tűzoltóság történetében is.⁶³ Budapestnek 1898-ban már 725.000 lakosa volt, de csak minden 3200 emberre jutott egy tűzoltó. A létszám szaporítása állandóan napirenden volt, de a közgyűlés kevés állást szervezett, 1903-ban is csak 20 új tűzoltó állhatott munkába. A rendezés a pénzügyi helyzet miatt várattott magára. A megnövekedett adminisztratív munka ellátására 1905-ben újabb két állást szerveztek.⁶⁴ Kimutatható, hogy a Párizsi Nagy Áruház tűzkatasztrófája változásokat okozott a tűzoltóság fejlődésében, azon kívül, hogy az eset szomorú tapasztalatait bizonyára beépítették munkájukba. A fentebb már említett vizsgálat rávilágított a tűzoltók hiányos felszereltségére

---

62 A tűzrendészetről szóló 1936:X. tc. és a végrehajtására vonatkozó 180.000/1936. sz. kormányrendelet elfogadásáig az 1881-ben született szabályrendelet szabályozta a tűzrendészet ügyét a fővárosban.

63 Erre utal az is, hogy a Tűzoltó Múzeum egy egész tárlót szentel a katasztrófának. A katasztrófa okait a meg nem épített tűzfalakban, az udvar beépítésében, a tűzoltóság létszámának és felszereltségében hiányosságaiiban találta meg a tárló készítője. A tárló alján szomorú figyelmeztetésként összegegett tárgyakat (babákat, könyveket, teafőzőt, fogport) láthatunk, amelyek bizonyára az oltási és takarítási munkák során kerültek elő.

64 A Tűzoltóság létszámát végül nagyobb mértékben 1908-ban emelték meg. A vizsgált eset idején 325 tűzoltó szolgált a fővárosban, míg 1908 után 396-ra növelték az állományt, majd 1923-ban 581 főre duzzadt a tűzoltók száma. MTK 1925, 196–197. p.

például a fecskendőket illetően. Megállapították, hogy a fecskendők állapota nem megfelelő, és a tűzoltóság ellátását általánosságban is felülvizsgálat alá vonták az esetet követően. A tűzvész után rendeltek az ulmi Magirus gyártól egy benzinmotoros autófecskendőt, de ez nem igazán váltotta be a hozzá fűzött reményeket. 1908-tól elektro-mobilokat használtak, majd 1914-re 14 darabból álló „járműparkot” vásároltak.⁶⁵ Megsokszorozták a fecskendők számát, és a tűzkatasztrófa után kezdték bevezetni a spinkler készülékeket.⁶⁶ Ezek önműködő vízzel oltó zuhanyberendezések, melyek nálunk nem igazán terjedtek el.

Következőnként meg kell említenünk az épületben keletkezett „változókat” is. Építését Hubert József építész tervei alapján a Fővárosi Közmunkák Tanácsa 1897. március 21-én engedélyezte. Tulajdonosa, dr. Szénássy Sándor bérleti szerződést kötött a Gottlieb testvérekkel. 1898 februárjában megnyitotta kapuit az áruház a földszinti és az első emeleti helyiségekben, a pincében raktárakkal. Ahogy az áruház gyarapodott, kinötte a helyiségeit, így faláttörésekre volt szükség. Először a szomszéd épületet, a Kerepesi út 40. számút kötötték össze vele, így biztosítva új helyiségeket a bolt számára. Az első faláttöréseket a pincében és az első emeleten végezték el, amit 1901. október 5-én hagyott jóvá Budapest Székesfőváros Tanácsa. Ekkor építették be üvegtetővel az udvart is, így is növelve az áruház tereit. 1903. április 25-én az üzletek „hátrafelé” bővültek, ezúttal az áruház mögötti épület, a Klauzál u. 3. felé az első emeleten.⁶⁷ A tűzvész után a tulajdonos helyreállította az épületet, a terveket 1904. április 25-én hagyta jóvá a Tanács, a földszinti alaprajzon már tűzoltó szertár is látható.

Jelen írásnak nem célja az áruház további történetének ismertetése, röviden mégis szükséges erről szólni. Goldberger Sámuel végül nem találták bűnösnek a katasztrófa előidézésében, az anyagi csőd is elkerülte. A tragédia számára családi tragédia is volt, hiszen az egyik áldozat Goldberger Jakab Henrikné, az egyik tulajdonos felesége volt. A családi vállalkozás azonban tovább működhetett, mivel az osztrák biztosító társaságtól 540.000 koronát kapott.⁶⁸ A cég összeszedte magát, és újraindult az üzlet. Az újabb áruház telkét (amely már a mai, az Andrássy úti) Párizsi Nagy Áruház volt, 1908-ban vásárolták meg, végül hosszas építkezés után 1911-ben nyitotta meg kapuit az impozáns áruház-palota. A D-90 iparlapjstromszámom kiadott iparigazolványát Goldberger 1911-ben „fűszer,

---

65 Réti Rezsőnek a Tűzoltó Múzeum megbízott igazgatójának szóbeli közlése nyomán, akinek ezúton is köszönetet mondok segítségéért.

66 *Szilágyi-Szabó*, 1986. 251. p.

67 BFL XV.17.d.329. 34552 hrsz. 1–34. fólió.

68 *Szilágyi-Szabó*, 1986. 251. p.

csemege, különböző férfi és női divatáru, díszműáru, férfi és női kalap, férfi és női cipő, confectió, könyv, papír, szőnyeg, üveg, porcellán, játékaru, cukorka, gyermekkosci, kosáráru, háztartási cikkek, bronz, chinaezüst, és lámpaáruk, hangszerek, selyem szövetek, szállagok és női kézimunkák, pipere szappan és női illatszerek, sportcikkek, fegyverek, kész gyermekruhák és férfi felsőkabátok” eladására igényelte.⁶⁹ Itt is volt tehát mindenféle gyűlékony áru, de a tűzbiztonságra ebben az épületben már fokozottan ügyeltek. A vezetékek szigeteltek voltak, tűzcsapokat helyeztek el, a raktárakat tűzmentesen elkülönítették egymástól stb...⁷⁰

A fegyelmi és a bűnügyi eljárás

Amint az augusztus 26-án összehívott rendkívüli közgyűlésen Matuska Alajos alpolgármester elmondta, a vizsgálatokat minden irányba kiterjesztették. Elsősorban a tűzoltást, és a mentési tevékenységet, valamint a tűz okait vizsgálták. Ennek során részletes tanúvallomásokot vettek fel. Nyilatkozott a tüzet telefonon bejelentő rendőr, a tűzoltóság alkalmazottai, az üzlettulajdonos Goldberger, a kórház gondnoka, és még sokan mások. Bevontak a vizsgálódásba külső szakértőket is (építészek, kárpitos, magánhivatalnok, kéményseprő...), de a házmesterek és más szemtanúk vallomásait is jegyzőkönyvbe vették.⁷¹ A vizsgálatokat irányító Lung György tanácsnok a jegyzőkönyvekre, beadványokra alapuló beszámolóját szeptember 14-én mutatta be az alpolgármesternek. A tanácsnok utasítására a tragédia felelőseiként a „távbeszélő állomás” alkalmazottait is kérdőre vonták, ahol a vizsgálat arra irányult, hogy nem történt-e mulasztás, a kapott jelzést azonnal továbbították-e a tűzoltóságnak. Jelentésében leírja, hogy fegyelmi eljárást javasol a tűzoltó főparancsnok, Scserbovszky Szaniszló⁷² ellen, mivel a tolólétrát

---

69 BFL VII.2.e. 327/1915.

70 Építő Ipar, 36. (1912) 335–340. p.

Az áruház épülete ma ismét várja látogatóit, ugyanis 2009-ben újra megnyitotta kapuit. *Szépvolgyi Viktória*: Nyitva van az aranykapu – APárizsi Nagy Áruház. Atrium, 14. (2009) 2. sz. 74–84. p.; Újjászületés százévesen: Megnyílik a Párizsi Nagy Áruház. Építőmester, 13. (2009) 1–2. sz. 16–19. p. Impozáns Lotz termében található kávéháza egy kerekasztal beszélgetésnek lehetett házigazdája. A megjelentek az épület 100 éves múltjáról hallgathattak előadásokat a Legenda Egyesület jóvoltából: http://hvg.hu/kultura/20110411_szaz_eves_parisi_nagy_aruhaz

71 BFL IV.1409.a. 150/1903. I–XLII. sz. jegyzőkönyvek.

72 Scserbovszky Szaniszló 1885–1912-ig volt a budapesti Tűzoltóság főparancsnoka.

nem alkalmazták, illetve az ugróponyva használata sem volt megfelelő. A kerületi mérnököt, Planer Gyulát is megnevezi felelős gyanánt, mivel (mint kiderült) a Párizsi Nagy Áruházat egyszer sem vizsgálták meg tűzrendészeti szempontból, ami az ő felelőssége volt. Ezen kívül még egy súlyos mulasztásra hívja fel a figyelmet a tanácsnok: a ház építési tervei szerint az üzlet felőli kapubejárójához egy „tűzifal” lett volna építendő. Ez azonban soha nem készült el (ami a katasztrófa egyik közvetlen kiváltó oka volt, hiszen tűzfal hiányában a lángok és a füst elárasztották a kaput, az egyetlen menekülési útvonalat), így a lakók nem tudtak kimenekülni a szabadba. Az építkezések ellenőrzése is a kerületi mérnök hatáskörébe tartozott, vagyis ismételt kötelességmulasztás terhelte a mérnököt, amiért ellene is fegyelmi eljárás indult.

Itt kell megemlítenünk egy az üzlettulajdonos Goldberget rossz színben feltüntetető nyilatkozatot. A vizsgálatok során ugyanis nyilatkozatot tett az áruház építését vezető Walter Gusztáv „kőműves pallér”. Kijelentette, hogy: a „kapubejárat melletti falat megépíteni akartam, kezdetem is alapoztatni a falat, de ekkor odajött Hubert József építőmester, s azt mondván, hogy Goldberger a fal által elfoglalt helyet is meg akarván spórolni, s a falat kirakati szekrényvel helyettesíteni — a falat nem kell alapozni és felépíteni. Folyó hó 25-én Weigam Gyula kőműves pallér tétényi lakostól arról értesültem, hogy midőn a használhatási engedély kiadását megelőző vizsgálat a helyszínen megtartatott, a kapubejáratnak az üzlet felőli része, úgy az üzletben mint a kapu alatt állványokkal volt teljesen elfödve, úgy hogy ott szemmel a fal hiányát felfedezni nem lehetett.”⁷³ Ezzel szemben Goldberger Gottlieb Sámuel a vizsgálati meghallgatása során így nyilatkozott: „hogy a kapualja és a mi üzletünk között szilárd fal volt-e arról nem tudok.”⁷⁴

Elrendelték a fegyelmi eljárást a kerületi előljáró, Eszláry Sándor⁷⁵ ellen is, mivel neki lett volna kötelessége ellenőrizni a beosztottait.⁷⁶ A tűzoltóparancsnokot és a kerületi mérnököt állásukból felfüggesztették, és megvonták fizetésük kétharmad részét. A „távbeszélő hálózatot” a vizsgálat teljes mértékben tisztázta, kiderült, hogy a „telefonoskisasszony” rögtön kapcsolta a tűzoltóságot, részükről nem történt mulasztás. A vádak ellen terjedelmes fellebezéseket nyújtottak be az érintettek. Scserbovszky Szaniszló védelmébe vette a tűzoltóság munkáját az ugróponyva alkalmazását illetően és a tolólétra mellőzése miatt is. Kifejtette, hogy a tolólétrát nem lehetett az épület közelébe vinni, mert az óriási hőség,

73 BFL IV.1409.a. 150/1903. Dobos János és Walter Gusztáv nyilatkozata, 1903. szeptember 26.

74 Lásd a 3. sz. dokumentumot!

75 1899–1907 között irányította a VII. kerület adminisztrációját.

76 BFL IV.1409.a. 150/1903. Lung György jelentése, 1903. szeptember 14.

illetve a kicsapó lángok ezt lehetetlenné tették, így a mentést csak az ugróponyva segítségével lehetett megkísérteni. Azt a vádat is cáfolta, hogy a ponyvát nem megfelelően alkalmazták, ennek igazolásául jegyzékbe foglalták a ponyvát tartók neveit is.⁷⁷

Planer Gyula kerületi mérnök védekezése szerint az áruháza minősítése szerint nem tartozott a tűzveszélyes üzlettelepek kategóriába, neki pedig csak azokat kellett a tűzrendészeti nyilvántartásba venni és megtartani az éves tűzrendészeti vizsgálatot. Az áruházak (ekkor még) valóban nem tartoztak egyik kategóriába sem, mivel sem a gyárnak, sem középületnek, sem közintézetnek nem minősültek. A felelősséget a mérnök áthárította az építési engedély kiadóira, mivel szerinte hiba volt megengedni az udvar beépítését. A megvádolt kerületi mérnök mellé álltak kollégái a többi kerületből, és ezt egy hozzá írt baráti hangú levélben is bizonyították. Ebben az állt, hogy „tűzveszélyesnek előre kijelenteni nagyobb bolti helyiségeket, sőt áruházakat sem lehet, annál is inkább, mert az előjárásnál tűzveszélyes telepek alatt rendszerint telepek értetnek, mint például: malmok, nagyobb asztalos telepek, tűzifa és épületfa telepek, stb. és nem üzlethelyiségek. A kerületi mérnökök pedig általában nem is értesülnek közvetlenül nagyobb üzletek nyitásáról, sőt ezek áthelyezéséről sem, mert ezen ténykedés az előjáróság más személyzetének hatáskörébe esik.” A levél tájékoztat arról is, hogy a kerületi mérnökök értekezletükön megállapodtak abban, hogy felkérjük az előjáróságokat, írják össze a tűzveszélyes üzlettelepeket, amely lista alapját képezheti a jövőbeni tűzrendészeti vizsgálatoknak.⁷⁸

Eszlár Sándor a kerületi előjáró a felelősséget beosztottaira hárította, hiszen „ha a kerületi előjáró minden mulasztásért, hibáért tévedésért felelőssé tétetnék, ez annyi volna, mint azt kívánni tőle, hogy ő maga újra átdolgozza mindazt, amit a mellé rendelt tisztviselők már elvégeztek.”⁷⁹ Sőt, emlékezete szerint a Párizsi Nagy Áruház „használhatási engedélyét” nem ő, hanem távollétében helyettese Szabóki Lajos tanácsjegyző adta ki. A fegyelmi eljárásban 1903. november 3-án hozott határozat szerint a tűzoltó főparancsnokot és a kerületi mérnököt állásukba visszahelyezték, de időközben megkezdődött a bűnvádi eljárás, az ügy ott

---

77 BFL IV.1409.a. 150/1903. A mellékelt jegyzék szerint a Kerepesi úti ponyvát 28 tűzoltó tartotta, és sokan segítettek a tömegből is. Kiegészítésként megtalálható az ugróponyva összeszerelésének szabályzata. Ebben olvasható, hogy a ponyvát 32–40 embernek kell tartania, de azt nem fekteti le a szabályzat, hogy a ponyvát tartóknak mind tűzoltóknak kell lennie. Így elvben eleget tartották a ponyvát, amelynek összeszerelését személyesen a parancsnok felügyelte.

78 BFL IV.1409.a. 150/1903. A kerületi mérnökök levele, 1903. szeptember 26.

79 BFL IV.1409.a. 150/1903. Eszlár Sándor VII. kerületi előjáró fellebbezése.

folytatódott tovább. A kerületi elöljáró ellen a fegyelmi eljárást megszüntették, kötelességmulasztást az ő esetében nem találtak. Miután fellebezés nem érkezett, december 3-án jogerőre emelkedett az elöljárót felmentő véghatározat.

A bűnvádi eljárás gondatlanságból elkövetett emberölés vádjával indult meg dr. Szénássy Sándor ellen. Ő volt ugyanis a Kerepesi út 38. számú ház tulajdonosa. Az épület építéséért, illetőleg a későbbi átépítésekért elvileg tehát ő volt a felelős. Vádat emeltek az üzlettulajdonosok, Eszláry Sándor kerületi elöljáró és Planer Gyula kerületi mérnök ellen is tizenhárom rendbeli emberölés és három rendbeli súlyos testi sértése miatt. A vád a katasztrófa okát az udvar átalakításában, a falátörésekben és meg nem épített falakban találta meg, és ezekért mind az öt vádlottat felelősnek tartotta. A kor neves ügyvédei viszont a tűzoltóságot okolták, és elérték, hogy védenceiket felmentsék. Az ügyvédek álláspontja szerint védenceik mulasztásait a szerencsétlenséggel nem lehet összefüggésbe hozni. Így a bűnügyi eljárás 1904. február 9-én eredménytelenül lezárult.⁸⁰ Érdemes idéznünk az egyik hírlapi tudósításból: „A vádtanács elfogadta a védők érvelését, s az összes terheltek ellen megszüntette az eljárást. A megokolás szerint ugyanis kiderült, hogy a Párizsi Áruház hatósági engedelemmel épült föl, a terveknek megfelelően, és az ügyészség egyik terhelttel szemben sem tudott olyan mulasztást fölhozni, ami gondatlanság számba menne. A tárgyalás során bebizonyult, hogy a Goldberger testvérek hatósági fölszólítás nélkül üzleti helyiségeikben vízcsapokat alkalmaztak, és személyzetüket az oltásra begyakorolták. A katasztrófa igazi oka a vádtanács mai tárgyalásán elhangzott érvelés szerint az volt, hogy úgy a szerencsétlen áldozatok, mint a tűzoltók nem voltak nyomban tisztában a tűzvész borzalmas nagyságával, és emiatt nem gondoltak a gyors mentésre. A megszüntető határozatban a vádtanács képviselője is megnyugodott, s így az jogerőssé vált.”⁸¹ Az ügy még éveken keresztül húzódott, a polgármester kérvényeit háromhavonta hivatalból elküldte a Büntető Törvényszéknek a fegyelmi ügy iratainak visszaküldésére vonatkozóan. Az iratok nem érkeztek meg, így nem lehetett lezárni a fegyelmi ügyet, csak a bűnügyi eljárás végeztével, amire végül 1908 júliusában került sor. A tizenhárom halálos áldozatot követelő szerencsétlenség ügye öt éven át húzódott, felelősségre végül senkit nem vontak. Az eset jogi következményei jó példát mutatnak arra a

---

80 Budapest Főváros Levéltárában sem a rendőrség, sem a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék büntetőperes iratai (BFL VII.5.c), sem a Budapesti Királyi Kereskedelmi és Váltótörvényszék iratai (BFL VII.4) között nem maradtak fent a bűnügyi eljárásra vonatkozó iratok, így a bűnvádi eljárást illetően csak Roncsik Jenő már említett tanulmányára hagyatkozhatunk.

81 Budapesti Hírlap, 1904. február 10. 6. p.

szomorú igazságra, hogy (már akkor is) nem igazságszolgáltatás folyt, hanem jogszolgáltatás.

Dokumentumok⁸²

Az alábbi dokumentumok Budapest Főváros Levéltárában találhatóak a polgármesteri elnöki bizalmas iratok között.⁸³ A tüzesetet rögtön követő vizsgálat során 42 jegyzőkönyvet vettek fel. A közöltek ezek közül válogattunk ki, kiemelt figyelmet fordítva a későbbi fejezemi eljárás szereplőire. A dokumentumokat keletkezésük sorrendjében közöljük, megtartva az eredeti nyelvi jellegzetességeket, de a mai helyesírás szerint. A nyilvánvaló rövidítéseket külön megjelölés nélkül oldottuk fel.

1.

VI. jegyzőkönyv

Felvétetett Budapesten 1903. évi augusztus hó 26.-án a Központi Városház 198. sz. üléstermében Matuska Alajos h. polgármester rendeletére a folyó hó 24-én előfordult tüzeset tárgyában.

Jelen voltak alulírottak.

Meghívás folytán megjelent dr. Diner Ákos rendőrkapitány úr, aki a hozzáintézett kérdésekre a következőleg válaszolt:

1. A folyó hó 24-én a Kerepesi út 38. sz. házban kiütött tűznél kapitány úr volt a rendőrhatalóság képviselője?

Én, mint aznapi központi felügyeletes voltam a rendőrség képviselője.

2. Mikor és miképp értesült a tűz kitöréséről?

Biztosan nem emlékszem, de néhány perccel lehetett 7 óra előtt, hogy a központi tűzország a főkapitányságra jelentette telefonon, hogy a Párizsi Áruházban bolti tűz van,⁸⁴ a telefonüzenetet a felügyeleti szolgálatban segédezőnek kirendelve volt segédfogalmazók egyike vette át és közölte velem, az illetőnek nevére most nem

---

82 Herédi Attilának a dokumentumok összeolvasása során nyújtott segítségét ezen a helyen (is) nagyon köszönöm

83 BFL IV.1409.a. 150/1903.

84 Jelen szakaszt az eredetiben kék ceruzával aláhúzták, kiemelendő a fontosnak vélt 7 órai időpontot és a bolti tűz jelleget.

emlékszem, utólag közölhetem, azt jelentette az illető, hogy a tűzoltóság értesítése szerint a Párizsi Áruházban bolti tűz van. Megjegyzem, hogy a tüzesetekhez általában az illető kerületi kapitány megy ki, aki a főkapitányságtól nyeri, mint a jelen esetben is, az értesítést. A központi ügyeletes rendőrtanácsos vagy kapitánynak csak rendkívüli, nagyobb fontosságú tüzesetekhez kell kivonulnia, ahol főleg ember életveszély is foroghat fenn, annak megítélése, hogy kell-e kivonulnia az illető ügyeletesnek, belátására van bízva. Én habár csak bolti tűzről volt jelzés, miután a Párizsi Áruházról volt szó, nagy fontosságot tulajdonítottam az esetnek, s rögtön elhatároztam, hogy a tűzhöz kimegyek, s azonnal útnak is indultam.

3. Körülbelül hány órakor érkezett kapitány úr a tűzhöz, és milyen állapotban volt akkor az épület?

A hír vétele után rögtön bérkocsiba ültem, és a legsebesebb hajtással a főkapitányságtól 5-6 perc alatt értem a Klauzál utcáig, melynek a sarkán az épület áll, az órát nem néztem meg, de 7 óra után néhány perccel értem oda. Az épület földszinti része a kapu aljával együtt már teljes lángban állt, s az emeleti raktár kezdett szintén égni, akkor pattant ki az I. emeleti első tükörablak. Mikor én odaértem kivonult rendőrség még nem volt, csak egyes őrhelyekről és arra járó rendőrökből volt ott néhány, akikkel az összegyűlt néptömeget eltávolítani igyekeztem. Alighogy az első intézkedéseket tettem már jöttek előbb a lovas, azután a gyalogos rendőrök, megjegyzem, hogy a rendőrlaktanyába is a főkapitányságtól megy az értesítés ugyanakkor, amikor a kerületi kapitánysághoz.

4. Láttá kapitány úr a fővárosi tűzoltóság felvonulását, mennyi idő múlva jöhettek ezek, hány kocsival és milyen felszereléssel?

Én a Klauzál utca felől jöttem a tűzhöz, és a Klauzál utcában már találtam tűzoltókat, akik ott már dolgoztak, amennyire a legénységet látásból ismerem, ez valószínűleg a VIII. kerületi tűzörség volt, azután a Klauzál utcából a Kerepesi útra kifordulva a 38. sz. égő ház végénél talákoztam a tűzoltó főparancsnokkal s ugyanakkor robogott több felől is tűzörség a tűz színhelyére. Hogy az egyes tűzörségek hány kocsival és milyen szerekkel vonultak ki, azt nem mondhatom meg, mert ezek a nagy térség különböző pontjain és leginkább a cordonon kívül állapodtak meg és szereltek. Én a tűzoltó főparancsnokhoz azt a kérdést intéztem, kíván-e valami intézkedést, mire azt válaszolta, hogy semmit, csak a tömeget tartsam vissza, ami azután a kivonult legénységgel meg is történt.

5. A fővárosi tűzoltóság ellen az a vád merült fel, hogy az égő házhoz feltűnő késedelemmel, hiányosan felszerelve jelent meg, hogy a gőzszivattyú elkésztett, továbbá tololétrát és ugróponyvákat nem hozott magával, úgyhogy ezekért utólag kellett elküldeni, a kapitány úr előadása szerint tehát ez a vád a valóságnak nem felel meg?

Miután én a hír vétele után a lehető legrövidebb idő alatt jöttem a színtérre, s ott tűzoltóságot már munkában találtam, és odaérkezésem után minden oldalról nagyobb csapatokban jött a tűzoltóság, és rögtön hozzáfogott a szereléshez, azt hiszem, hogy a tűzoltóság nem késett el, különben ez tulajdonképpen attól függ, hogy mikor kapta az első értesítést.

A gőzszivattyú a cordonon kívül volt felállítva, hogy az mikor jött oda nem tudom, a tolólétrát láttam, hogy a tűzoltóság a szomszédos 40. sz. ház előtt állította fel, az tehát idejében ott volt, azonban sok bajlódással járt a feltolása, és ha alkalmazásának a rendkívüli hőség nem állta volna útját, akkor azt még korábban is lehetett volna alkalmazni.

6. Történt-e valami intézkedés a 38. és 40. sz. alatti lakók értesítése és megmentése iránt, a főparancsnok e tekintetben nem szólt semmit?

E tekintetben nem szólt semmit, sőt arra a kérdésemre, hogy lehet-e a házakba bemenni, azt mondta, hogy az ki van zárva, mindazonáltal a 40. sz. ház lépcsőházába mentem, de az ott való tűz miatt tovább nem mehettem. Különben utóbb úgy értesültem, hogy még mielőtt odaérkeztem volna, egyesek mentettek ki a 38. sz. házból, később derült ki, hogy a 38. sz. ház IV. emeletén még sok ember van, akik a IV. emelet ablakából jelt adtak és a közönség folytonos „ponyva-ponyva” kiabálására csak meglehetősen későn került elő a ponyva. De meggyőződésem az, hogyha a ponyva rögtön is ott lett volna, amikor az illetők jelentkeztek, azzal a 38. sz. házat a pokoli hőség miatt előbb megközelíteni lehetetlen lett volna. A megközelítés így is csak akkor vált lehetővé, mikor a tűzoltóság már teljes erőfelfejtéssel bocsátotta az épületre a vízsugarakat, miáltal a hőség némileg csökkent, de ekkor is még olyan nagy volt a hőség, hogy a ponyvát nem voltak képesek úgy tartani, hogy a mentés nagyobb sikerrel járjon. Én magam csak egy ponyvát láttam s az igen nagy ponyva volt.

Felolvastatván észrevétel nélkül aláíratott:

Diner Ákos

2.

VII., XXVIII. és XLI. jegyzőkönyv

Felvétetett Budapesten 1903. évi augusztus hó 26.-án a központi városház 198. sz. üléstermében Matuska Alajos h. polgármester rendeletére a f. hó 24-én előfordult tüzeset tárgyában.

Jelen voltak alulírottak.

Meghívás folytán megjelent Hérmán Ödön kárpitos mester, aki a hozzáintézett kérdésekre a következőleg válaszolt:

1. A fővárosi tűzoltóság ellen az a vád merült fel, hogy a Kerepesi út 38. sz. a volt Párizsi Áruház f. hó 24-iki égéséhez feltűnő későn, már csak akkor érkezett, mikor a tűz egészen elharapózott, továbbá, hogy a tűz nagyságához mértén hiányos felszereléssel jelent meg amennyiben a gőzfecskendő tolólétra és ugróponyvák nem voltak mindjárt kéznél, sőt az utóbbiakért utólag kellett elküldeni. Miután ön állítólag a tűz kitörésekor jelen volt, szíveskedjék megmondani volt-e alkalma a tűzoltóság felvonulását figyelemmel kísérni? Hány órákor érkezett a tűzoltóság a tűzhöz? Hány kocsival, milyen felszereléssel, kinek a vezetése alatt és teljes erővel fogott-e hozzá a mentési munkákhoz?

Én családomhoz jutandó, amellyel a Ferenc József laktanyánál⁸⁵ lakom, a cinkotai vasúti állomáshoz közeledtem, s amikor a Kerepesi úton⁸⁶ 5-6 perccel $\frac{3}{4}$ 7 után a villamoson a Rókushoz jutottam, füstöt láttam kitódulni a Párizsi Áruház földszinti főbejáratából. Odafutottam, bementem a főbejáraton az üzletbe, és a nagy számmal jelen volt népet fellármáztam, hogy meneküljenek, és hogy ez lehetővé váljék, először a Klauzál utca, azután a Kerepesi út felől is 2 kirakati ablakot botommal kiütöttem, úgy, hogy ezeken a nyílásokon sokan kimenekültek. Én magam is a Klauzál utca felől kitört kirakati ablakon ugrottam ki, de mivel láttam, hogy sokan felmentek a falépcsőn az üzletből az I. emeletre, s ezekről azt kellett feltételeznem, hogy a házon keresztül a főkapun át akarnak menekülni, odafutottam a ház Kerepesi úti kapujához. Útközben láttam, hogy Kalocsai őrparancsnok vezetése alatt a VIII. kerületi tűzország emberei jöttek, én Kalocsait figyelmeztettem, hogy legcélszerűbb lesz a Kerepesi úti kapunál támadni és ezzel bementem a kapun, s ott találtam Bockelberg rendőr felügyelőt több civil ember és egy-két rendőrrel, akikkel azután felmentünk a fölépcsőn az emeletekre és én Bockelberggel egészen a IV. emeletig hatoltunk, és az ott a lépcsőn is futkosó lakókat, nőket és gyermekeket menekülésre szólítottuk fel. És szinte lekergettünk, néhány lakásba be is kiáltottunk, és ennek folytán a fent talált lakók nagy része le is jött. Mi a menekülőket követtük, hogy azokat a házból kijuttassuk, de mikor a lépcsőházban leértünk a kapu aljához, a kapualja már tűzben volt, néhányan ki is menekültek a tűzön keresztül a kapun, őket követtük mi is. Megjegyzem, hogy mielőtt kimentünk volna az utcára, a kapu alatti kirakatokban elhelyezve volt patronok és tűzijátékok nagy zajjal felrobbantak, és ennek következtében az általunk lekergetett lakók jó része megijedve, a lépcsőn felfelé visszafutott, és a robbanás után csak azokkal menekülhettünk ki az utcára, akik bátorságukat el nem veszítették. A visszafutottak között volt özv. Márkusné és leánya is, akik

---

85 A Ferenc József lovassági laktanya a Hungária körút — Kerepesi út találkozásánál volt.

86 A mai Rákóczi út.

később leugrottak és még sok más asszony. Mikor így az utcára kijutottunk, éppen akkor (7 óra 10-15 perckor) érkezett meg Markusovszky tűzoltótiszt a központi tűzörséggel, több kocsival és nagyobb személyzettel. Az a szerkocsi, melyet Markusovszkyval megérkezni láttam, fel volt szerelve minden mentőkészülékkel: ponyvákkal és mentőzsákokkal. Én rögtön Markusovszkyhoz mentem, és figyelmeztettem arra, hogy a házban még sok ember van bennrekedve, és hogy legelsősorban is tűzoltókat küldjön fel azoknak a megmentésére, mert [mint] az önkéntes tűzoltóságnak 27 éven át volt tagja és osztályparancsnoka, nagyon jól tudtam, hogy a tűzoltóság első kötelessége az égő házban lévő emberek életének megmentése. Erre ő egyszerűen azt válaszolta: „tudom mit csinálok”, de tűzoltót a házba nem küldött, a ház Klauzál utcai égő részének mentésére ment, ahol már a VIII. kerületi tűzörség is támadólag lépett fel, pedig már annak őrparancsnokát is figyelmeztettem, hogy a Kerepesi úti kapu felé támadjon, hogy a menekülés lehetővé váljék. Mikor azt láttuk, hogy a bent rekedtek mentésére semmi sem történik, Bockelberg rendőrfelügyelővel behatoltunk a kapun, dacára a kicsapó tűznek jött utánunk egy-két rendőr és egy-két polgári ruházatú ember is, és ekkor, amikor a III. emeletig hatoltunk előre, a félemeleti raktárnak a lépcsőházba nyíló ajtaján olyan nagy tűz csapott ki, hogy további mentésről szó sem lehetett, mert semmiféle mentőeszköz, kötél vagy egyéb segítőszerszám nem volt nálunk, és így a magunk megmentése végett ügyel-bajjal visszajöttünk, valamennyien a lángok által nyaldosott kapualjon keresztül. Ez mind egy-két perc műve volt, s ebből is látható, hogy a tűz óriási rohammal terjedt az épület belsejéből. Mikor ezután az utcára jutottunk, akkor láttam ott a főpolgármester urat és később Scserbovszky tűzoltó főparancsnokot, az utóbbinak szoltam a mentés felől, annyival is inkább, mert felülről kiabáltak, és a közönség is kiabált, hogy „ugorjanak le”, akkor már szaladtak össze-vissza a mentőponyvával, amilyent kettőt láttam, de a mentőponyva civilek kezében volt, s csak egy-két tűzoltó vett részt a ponyva kezelésében. Arra a megjegyzésemre, hogy a mentőponyvát csak gyakorlott tűzoltó kezébe kellene adni, a főparancsnok nem is hederített. Csak ezután érkezett meg a kisebbik tololétra, amelyet a Klauzál utcában állítottak fel, de azzal a szűk utcában nem boldogultak, még később érkezett a nagy tololétra, amelyet a főparancsnok a 40. sz. ház közepével szemben állíttatott fel, később a Rókus kórházhoz is állíttatott fel egy tololétrát. A tűzoltóság felvonulását elejétől végig figyelemmel nem kísérhettem, azt láttam, hogy a VIII. kerületi őrség, amely elsőnek volt ott, 2 kocsival jött csekély felszereléssel, Markusovszky ellenben 4-5 kocsival már nagyobb felszereléssel, tololétra és gőzszivattyú nélkül, ezek később jöttek, és pedig a nagy tololétra és gőzszivattyú Markusovszky megérkezése után körülbelül 15 perccel. Tény tehát az, hogy a tololétrák és a gőzszivattyú utólag

jöttek elkésve, és ez volt egyik oka, hogy a tűzoltóság a főország megérkezése után sem teljes erővel működhetett, hanem a teljes erővel való működés csak akkor vált lehetővé, mikor a gőzfecskendő megkezdte működését. Azt a nagy hibát is elkövették, hogy először a vízvezeték szerelték, és így csak a vízvezeték nyomása szolgáltatta a vizet, amely természetesen a kellő magasságra nem mehetett, csak mikor ezt belátták, akkor kezdték a szivattyúk szerelését, mindez persze időt vett igénybe.

2. Van-e valami különös megjegyezni valója?

Általában azt a benyomást tette rám a tűzoltóság egész működése, hogy a vezetők fejüket vesztették, ide-oda kapkodtak, és hiányzott működésükben minden céltudatosság és tervszerűség. Azon is megbotránkoztam, habár én már nem tartozom az önkéntes tűzoltók közé, a szóban forgó tüzesetnél 25–30 önkéntes tűzoltó volt jelen főparancsnokukkal együtt, akik igénybe vehetők lettek volna a munkánál, a fővárosi tűzoltó főparancsnok ezeket majdnem teljesen mellőzte, alig egy-kettőnek adott kegyképpen munkát, még az ugróponyvákat sem bízta rájuk, inkább hagyta, hogy civilek ügyetlenkedjenek vele. Különben Scserbovszky főparancsnoknak régi hibája, hogy az önkéntes tűzoltóságot, valamint az összes gyári tűzoltókat is következetesen mellőzi, pedig az önkéntes tűzoltók mindenkor, a gyári tűzoltók nagyobb veszély esetén a fővárosi tűzoltóság parancsnokának a fennálló szabályok szerint rendelkezésére állhatnak, és ez körülbelül 1000 főnyi segítség volna, és akkor jutna elég ember szükség esetén az életmentésre is. Azt is hibájaként rovom fel a főparancsnoknak, hogy a tűz által veszélyeztetett Rókus kórház és Népszínház, sőt még a közeli Sternberg-féle üzlet⁸⁷ épületének megóvása iránt sem tette meg a kellő időben a szokásos óvintézkedéseket, csak már akkor, mikor a hiányt mások is észrevették, sőt a Sternberg-féle ház ablaka már tüzet is fogott.

Felolvastatván észrevétel nélkül aláíratott:

Hérmán Ödön

Folytatólag felvétel 1903. évi szeptember 4-én

Hérmán Ödön úr meghívás folytán megjelenve, hozzá a következő kérdés intéztetett:

Dr. Földes Árpád fővárosi bizottsági tag úr levele szerint ön és Haussegger Menyhért önkéntes tűzoltó szakasparancsnok állítólag kérték Scserbovszky főparancsnok urat, hogy a tololétrát erősítse meg a ház IV. emeletéhez, és úgy mentse meg az embereket, ön ezen kívül állítólag arra is kérte a főparancsnok urat, hogy a kaput locsoltassa, és ön 2 emberrel behatol és megmenti az

---

87 Lásd a 18. jegyzetet!

embereket, mire a főparancsnok állítólag azt, mondta volna, hogy menjenek a IV. emeletre. Akkor a tűz meg csak a II. emeletig ért. Szíveskedjék előadni, tényleg úgy történtek-e ezek?

Először is megjegyzem, hogy ezek a dolgok nem Scserbovszky, hanem Markusovszkyval szemben történtek. És pedig a dolog úgy áll, hogy amikor Markusovszky a tűz színhelyére megérkezett, eléje siettem, és — miként már fentebb is előadtam — figyelmeztettem arra, hogy a házban emberek vannak, elsősorban tehát ezeket kellene menteni és e célból a kapubejáratot járhatóvá tenni. Ő azonban erre nem hederítve, a Klauzál utcában kezdte meg akcióját, magam ide is utána siettem, és kértem, hogy adjon rendelkezésemre 3-4 tűzoltót s nekem legalább egy sisakot, hogy a 38. sz. házba behatolva a bennszorultak megmentését megkísérelhessek, mire azonban tőle még feleletet sem kaptam. Az is igaz, hogy midőn később Scserbovszky vette át a vezényletet, és láttam, hogy az ugróponyva alkalmazására tesznek előkészületeket, kértem őt, hogy ne engedje meg az ugrásokat, inkább szereltesse oda a tolólétrát, kész vagyok magam is felhatolni rajta, mert ettől a kísérlettől inkább vártam eredményt, mint a ponyvaugrástól, melyet gyakorlatlan laikusok kezeltek, és így előre látható volt, hogy az ugrások nem sikerülnek. Ő azonban ezt figyelembe nem vette, láttam ugyan, hogy a 40. sz. ház IV. emeleti ablakához irányított tolólétrát visszaszerelteti, és így egy ideig azt hittem, hogy kérésem szerint fog cselekedni, hanem azt tette, hogy a tolólétrát a 40. sz. ház egyik II. emeleti ablakához szereltette. Visszatérve a ponyvaugrások kérdésére, a mentőponyvával való mentés sikerét az a körülmény még inkább kétségessé tette, hogy azon helyen semmiféle vízsugárral az ott lévők működését nem támogatták, és így a ponyvával a hőség miatt kellő közelségbe nem férhettek, sőt a gyakorlatlan civil emberek a hőséget még így sem tudták kiállani. Nagy hiba volt az is, hogy bár a főparancsnoknak Blasnek segédtsízt is rendelkezésére állott, az ugróponyvával való művelet vezényletével nem valamely tűzoltótisztet bízta meg, hanem ehelyett a tűzoltó közegek sorából csak egy őrparancsok volt ott. S midőn ez a harmadik ugrásnál megsebesült, és a mentők által elszállítatott, a mentőponyva kezelése minden vezénylet nélkül maradt, s úgyszólván teljesen laikusnak kezére volt bízva, és a további ugrásoknál úgy történt a dolog, hogy midőn a közönség észrevette, hogy a IV. emeleti ablaknál is mint valamely ember megjelent, a közönség úgyszólván önmagát biztatta: na most fogjuk meg a ponyvát, mert valaki ugrani készül.

Felolvastatván észrevétel nélkül aláíratott:

Hérmán Ödön

Folytatólag felvétellett 1903. évi szeptember 6-án

Hérmán Ödönnel aki is Scserbovszky főparancsnokkal a tegnapi napon XXXVI. sz. a jelzett felvett jegyzőkönyvben tett előadására a következőket adta elő:

Mint szemtanú határozottan állíthatom, hogy az ugróponyva első szerelésénél csak igen kevés tűzoltó működött közre, a számuk 5-6-nál több nem lehetett, sőt amikor az egyik őrparancsnok megsebesült, alig maradt ott 1-2 tűzoltó, úgyhogy az ugrások legnagyobb részénél a ponyvát majdnem kizárólag polgári emberek tartották. Határozottan mondhatom továbbá, hogy a ponyva és a ház közötti részen vízsugarak nem működtek, hogy a hőség mérsékeltevéen a ponyva a házhoz kellő közelbe hozathassék. A ponyva szerelése és az ugrások vezénylése úgyszólván tiszt nélkül történt, maga Scserbovszky ugyan néha-néha oda jött, de állandóan ott nem tartózkodott.

Felolvastatván észrevétel nélkül aláíratott:

Hérmán Ödön

3.

VIII. jegyzőkönyv

Felvétetett Budapesten 1903. évi augusztus hó 27-én a Központi Városház 198. sz. üléstermében Matuska Alajos h. polgármester rendeletére a f. hó 24-én előfordult tüzeset tárgyában.

Jelen voltak alulírottak.

Meghívás folytán megjelent Goldberger Gottlieb Sámuel, aki a hozzá intézett kérdésekre a következőleg válaszolt:

1. Ön a Párizsi Áruház folyó hó 24-iki kigyulladásáról a fővárosi tűzoltóságot állítólag telefonon azonnal értesítette, hány órakor tette?

Az időpontra egész precíse nem emlékszem, mert nagy zavarban voltam, amikor a tüzet észrevettem, de nem is én magam jeleztem a tüzet, hanem Virág Miklós nevű alkalmazottam, az I. emeleti telefonon, ez 7 óra tájban lehetett, egy másik alkalmazottam meg a közeli Emke kávéházba futott telefonálás végett. Én legelőször is az üzlet belső részében az üvegtető alatt lévő vízsaphoz futottam, amelyre alkalmazottaim a kéznél levő kendercsövet már rácsavarták volt, és megnyitottam a csapot, azonban a víz sugarai nem érték a kirakatot a cső rövidege miatt. Az üzlet belsejében még egy vízcsp volt, arra is csavartak csövet, de azzal sem érte víz a kirakatot. Virág Miklóstól tudom, hogy ő azt telefonálta, hogy a Párizsi Áruház ég, erre a tűzoltóságtól a telefontól volt ember azt kérdezte, ki az a Párizsi Áruház, majd mikor megmondta, hogy a Kerepesi út 38. sz. házban van

tűz, erre megint azt kérdezte, hogy tető- vagy milyen tűz, bolti tűz-e? Mire Virág azt válaszolta, hogy bolti tűz, csak ennyi tudakozódás után sikerült neki végezni a telefonnal, azt, hogy a főőrségre vagy melyik állomásra telefonált Virág, nem tudom.

2. Mikor jöttek a tűzoltók, hány kocsival, s milyen eszközökkel?

Én a tűzoltók érkezését nem láttam, mert a feleségem közben elájult, s avval voltam elfoglalva a Klauzál utcában, csak utólag hallottam, hogy 2 kocsival jött 8 ember és azt is hallottam, hogy a többi tűzoltóság később érkezett, különösen a tolólétra csak ½ óra múlva. Közvetlen tapasztalatból azonban semmit sem tudok, azt sem tudom, hogy Virágtól közvetlenül hallottam-e vagy mástól-e?

3. Az üzlet el volt-e látva vízcsapokkal, kézi fecskendőkkel, csövekkel, vödörökkel stb.?

Az üzlet belsejében az üvegtető alatt 2 vízcsap volt, és mindegyikhez egy-egy 20 méteres cső, a pincében 8 vízcsap volt, mindegyikhez csövek voltak alkalmazva külön szekrényben. Kézi fecskendő vagy egyéb védelmi eszköz nem volt, a vízcsapokat a cég vezettette be utasítás nélkül.

4. Mikor létesült az üzlet, milyen helyiségeket béreltek a 38. sz. házban és később fokozatosan hogy bővült ez?

1898 februárjában rendeztük be a Kerepesi út 38. sz. ház összes földszinti és félémeleti helyiségeit, és ezen kívül az akkor új ház pincéjében bírtunk egy nagyobb raktárhelyiséget is. Az eredetileg ily terjedelmű üzlet mintegy 2 év előtt az addig üres udvarral bővült, amely üvegtetővel a félémelet fölött befödett, az így befödött udvar az üzlethez csatoltatott. Később kibéreltük a szomszéd 40. sz. háznak egész félémeleti helyiségeit egy udvari lakás kivételével. Míg az udvar befödése a háztulajdonos költségén történt, addig a 38. és 40. házban bérelt helyiségeink között 2 nagy ajtó nélküli nyílást mi készítettünk a saját költségünkön, a félémeleti helyiségek összekapcsolása végett. Miután pedig a 40. sz. házban pincehelyiségeket is béreltünk, a 2 ház pincéjét is ugyanolyan nyílással kötöttük össze. E nyílások készítésére hatósági engedélyünk volt, csak azt nem tudom, hogy mi kaptuk-e vagy a háztulajdonosok. Az idén — néhány hó előtt — a Klauzál utcai szomszéd ház I. emeletének egy részét is hozzácsatoltuk üzletünkhöz, mi végből ugyancsak hatósági engedéllyel szintén egy nagy nyílással kötöttük össze a 2 házat. Más változtatást mi az általunk eredetileg bérelt üzlethelyiségen nem tettünk, az üzletet korlátokkal, kirakati ablakokkal, amilyenek a kapu bejáratban is voltak, a háztulajdonostól készen vettük át, hogy a kapualja és a mi üzletünk között szilárd fal volt-e, arról nem tudok.

5. Volt-e önöknek engedélyük a pincében villanytelep, illetve motor felállítására?

Igen, ezt még 1898-ban kaptuk a fővárosi tanácstól, a berendezés egy gázmotor és egy dinamógépből állott.

6. Robbanó anyagokat tartottak ott az üzletben?

Sem a raktárban, sem az üzletben semmiféle robbanó anyagot, sem lőport, sem patronokat, sem rakétákat nem tartottunk, legalább az én tudtommal nem, ilyeneket sohasem vásároltam, hanem ha valaki rendelt, azt a megrendelő számára más üzletekből szerezték be. Ami a tűznél amint hallom, úgy látszott mintha tűzijáték volna, az nem lehetett más mint csillogó karácsonyfadísz, robbanószertartására engedélyt sohasem kértünk.

Felolvastatván észrevétel nélkül aláíratott.

Goldberger Gottlieb Sámuel

4.

XIV. jegyzőkönyv

Felvétetett Budapesten 1903. évi augusztus hó 29-én a Központi Városház 198. sz. üléstermében Matuska Alajos h. polgármester rendeletére a f. hó 24-én előfordult tüzeset tárgyában.

Jelen voltak alulírottak.

Meghívás folytán megjelent Eszláry Sándor VII. kerületi előljáró aki a hozzáintézett kérdésekre a következőleg válaszolt:

1. A Kerepesi út 38. sz. házban 1898-ban létesült és folyó hó 24-én leégett Párizsi Nagy Áruházat, mint tűzveszélyes üzlettelepet az előljáró úr elnöksége alatt működő VII. kerületi tűzrendészeti bizottság a kerületi előljárósági szolgálati utasítás 339. §-a és az abban hivatkozott 193/881. sz. fővárosi tűzrendészeti szabályrendelet értelmében évenként legalább egyszer megvizsgálta-e?

Azon telepeket, amelyek tűzbiztonsági szempontból megvizsgálandók, a szolgálati utasítás 340. szakasza értelmében, a kerületi mérnök tartozik összeírni és nyilvántartani. Ezen intézkedésnek megvan a maga ratiója, mert sem a kerületi előljáró, sem az előljáróságnak valamely közege nincs abban a helyzetben, hogy ezen telepeket nyilvántartásba vehesse, hanem egyedül és kizárólag a kerületi mérnök az, aki ezen nyilvántartást elkészítheti. Az építkezéseket ugyanis már azok folyamán a kerületi mérnök ellenőrzi, majd a befejezett építkezést a használati engedély kiadás előtt megvizsgálja, és így egyedül és kizárólag neki van módjában az illető üzlethelyiségek terjedelmét, berendezését mérlegelni azon szempontból is, vajon az illető helyiség, illetve telep azok közé felveendő-e, amelyek tűzrendészeti szempontból felügyelet alatt tartandók. Ha a kerületi

mérnök ezen alkalommal az illető telepnek tűzrendészeti nyilvántartó lapot nem nyit, az illető telep minden valószínűség szerint, sőt majdnem bizonyosan ki fog maradni az ellenőrzendő telepek sorából, mert a kerületi előljáró legfeljebb véletlenségből juthat tudomására annak, hogy valamely a nyilvántartóban nem létező telep abba természeténél fogva beveendő. Ily véletlenségre pedig a VII. kerületben, amelyben 2400 ház és több ezer üzlettelep van, nem lehet számítani, és ha ily üzlettelep kimarad a nyilvántartásból, ezért az előljárót felelőssé tenni jogszerűen nem lehet, mert esetlegességre, véletlenségre jogi következményt, felelősséget alapítani nem lehet. En a VII. kerületi tűzrendészeti bizottságot minden évben, a tavaszi hónapban összehívtam, és a nyilvántartó lapok alapján az ott lévő összes üzlettelepeket megvizsgáltattam a bizottsággal. A Párizsi Áruház a mérnök elnégzéséből, amelyet a helyszíni vizsgálatokra nem kötelezett kerületi előljáró észre nem vehetett, nem ellenőrizhetett, a nyilvántartóból kimaradt, és így megvizsgálva nem volt. Nem vették észre a tévedést a bizottságnak tagjai sem (köztük a kerületi kapitányság és a tűzoltó főparancsnokság képviselői), akik szintén csak véletlenül jöhettek volna arra az ötletre nyilvántartó lap hiányában, hogy a telepet meg kellene vizsgálni. Megjegyzem, hogy a kerületi mérnök többször járt az üzletben hivatalosan, mert többször történtek átalakítások, amelyeket ellenőrzött, és amelyekre a használati engedélyt javaslatba hozta. Arról biztos tudomásom van, hogy a Párizsi Nagy Áruház a tűzrendészeti nyilvántartó lapok között nem szerepelt, a nyilvántartás vezetése a VII. kerületi mérnök: Planer Gyula feladata.

2. *A szolgálati utasítás 340. §-a értelmében a tűzrendészeti nyilvántartót a kerületi mérnök tartozik vezetni, de abban a tűzveszélyes telepek összeírásáról szó nincs, nem gondolja előljáró úr, hogy a megvizsgálandó épületek és üzlettelepek megjelölése a tűzrendészeti bizottság feladata a 193/881. sz. tűzrendészeti szabályrendelet 4. §-ában⁸⁸ foglaltakra való tekintettel? Úgy, hogy a mérnök csak ezek nyilvántartását vezeti.*

---

88 „Minden év első harmadában a főváros területén levő országos és fővárosi köztintézetek vagy oly magánépületek, melyek nagy számú közönség által látogattnak, tűzrendőri szemle alá veendőek. E tűzszemlélt az illető ker. előljáróság egyik tagja a fővárosi rendőrség és a fővárosi tűzoltó parancsnokság kiküldötteinek közreműködésével teljesíti. A most nevezett szemlebizottság kötelessége minden tűzveszélyes szabálytalanságot fölfedezni, annak megszüntetése iránt, amennyiben okvetlenül szükséges, rögtön intézkedni és szükség esetén a talált hiányokról a ker. előljáróságokhoz, esetleg a fővárosi tanácshoz a szükséges intézkedések végett jelentést tenni. A szemlebizottság, amennyiben egyes esetekben szükségesnek tartja, a Mérnöki Hivatal közbenjárását is igénybe veheti.”

Sem a szabályrendelet idézett szakaszában, sem más utasításban vagy rendeletben az az eljárási módozat, amely mellett a tűzveszélyes telepek kijelölendők, meghatározva nincsen, s így nemcsak a VII. kerületi előjáróságnál, hanem az összes kerületi előjáróságoknál azon gyakorlat fejlődött ki — és én ezt a gyakorlatot elődömtől átvettem —, hogy a kerületi mérnök a használati engedély alkalmával kiállítja a nyilvántartó lapot, vagy ha a tekintetben skrupulusa volna, az előjáróval a dolgot megbeszéli, s én emlékszem is rá, hogy egyes kisebb és kevésbé vagy éppen nem tűzveszélyes telepeket a nyilvántartóból elimináltunk. A hivatkozott szakaszban szerény felfogásom szerint nem az nyer kifejezést, hogy a kijelölésről, illetve összeírásról a bizottság tartozik gondoskodni, hanem csakis az, hogy a kijelölt telepeknél a megejtett vizsgálatnál a tűzveszélyes dolgokat felfedezni tartozik.

3. Ismeri előjáró úr a VII. kerületi tűzrendészeti nyilvántartót? Hány épület és üzlettelep foglaltatik abban?

A nyilvántartót ismerem, szám szerint pontosan nem tudom megmondani, de hozzávetőleg igen: körülbelül 120–130 nyilvántartó lap van.⁸⁹

4. Nem tűnt fel az előjáró úrnak a nyilvántartási lapok csekély száma oly kerületben, ahol annyi nagy gyár, egyéb épület és üzlettelep van?

Nem tűnt fel, mert most is azt hiszem, hogy hacsak tévedésből ki nem maradt abból valamely nagyobb telep, úgy minden oly telep, mely a szabályrendelet intenciója értelmében megvizsgálandó, nyilvántartva van, és tájékozásul megemlíthetem, hogy a gyáripari és üzleti tekintetben a VII. kerületnél kifejelettebb kerületekben sincs több üzlet, illetve telep nyilvántartva.

5. Az épület használhatási engedély kiadásnál és üzlettelepek létesítésének engedélyezésénél nem volt módja az előjáró úrnak ellenőrizni, hogy a mérnök az arra való épületeket és ipartelepeket nyilvántartásba csakugyan bevezeti-e?

Ez nincs módjában az előjárónak általában, legkevésbé volt módomban nekem, aki egy 170.000 lélekből álló nagy kerületet adminisztrálva oly a szó szoros értelmében kimondhatatlan mértékben voltam és vagyok megterhelve teendőikkel, hogy egész éveken át reggeltől estig a hivatalban ülök, csakhogy az egyensúlyt fenntarthassam, nem törődve egészségemmel, amelyet a megerőltető túlfeszített munka, az örökös gond és törődés, mely még éjszakáimat is megrontotta, máris aláásott.

6. Előjáró úr nem ismerte a Párizsi Áruházat, annak rendkívüli méreteit, az abban az üzlet mindinkább való kiterjesztése folytán felhalmozott óriási áruraktárakat?

---

89 A lap szélén található ceruzás feljegyzés szerint „225 nyilvántartási lap van”.

Általánosságban tudtam, hogy nagy üzlet, mint azt minden laikus is tudhatta, de miután az Áruháznak olyan hivatalos ügye (mint kitüntetés, vagy címerhasználat, állami kedvezmények) amelyből kifolyólag az üzlet terjedelméről, berendezéséről teljes képet alkothattam volna, az előjáróság előtt nem fordult meg, de azt, hogy tűzveszélyes nem tudtam. Az üzlet nem tartozik a telepengedélyhez kötöttek közé az ipartörvény értelmében, hanem csak a bejelentendő iparok közé, amelyekre, ha a tulajdonos nagykorúságát igazolja, az iparigazolvány minden további vizsgálat nélkül kiszolgáltató.

7. Van-e még valami megjegyezni valója?

Szabad legyen még tisztelettel megjegyeznem — anélkül, hogy bárkit is vádolni akarnék —, hogyha a bekövetkezett szerencsétlenségért valamit hibáztatni lehet, úgy az az építkezési rendszer, amely mellett lehetőségessé vált, hogy az ipari érdekek túlságos előtérbe tolásával és a köz- és magánbiztonsági érdekek kellő méltatása nélkül, egy két emeletig terjedő nagy áruház fölé magánlakások engedélyeztessenek, és amely mellett lehetőségessé vált, hogy ugyancsak a biztonsági érdekek figyelembe vétele nélkül a ház udvara is beépíttessék és üzleti célokra használtassék. Ez a rendszer volt az oka, hogy a menekülés lehetetlenné vált, és ezt a szerencsétlenséget aprólékos tűzbiztonsági intézkedésekkel megelőzni nem lehetett volna, és tudva van, hogy az illetékes hatóságok által kiadott építési engedély alapján létesült telepeken a tűzrendészeti bizottság valamely jelentékeny, radikális változtatásokat különben sem tehet. Planer Gyula kerületi mérnököt tiszta becsületességű embernek és buzgó tisztviselőnek ismerem, akinek részéről szándékos mulasztást vagy hanyagságot nem tételezek fel.

Felolvastatván, észrevétel nélkül aláíratott.

Eszlár Sándor

5.

XVI. és XXXVI. jegyzőkönyv

Felvétetett Budapesten 1903. évi augusztus hó 31.-én a Központi Városház 198. sz. üléstermében Matuska Alajos h. polgármester rendeletére a f. hó 24-iki tüzeset tárgyában.

Jelen voltak alulírottak.

Meghívás folytán megjelent Scserbovszky Szaniszló tűzoltó főparancsnok úr, aki a hozzáintézett kérdésekre a következőleg válaszolt:

1. A Párizsi Áruháznak folyó hó 24-én történt leégésénél előfordult tüzeset és e körül a tűzoltóságnak kifejtett működéséről a polgármester úrhoz 1264/903.

sz. jelentése kapcsán mondja meg a főparancsnok úr, értesült-e arról, hogy a Kerepesi úti 38. sz. házban még sok ember van benn, akik kimentésre várnak? És ha igen milyen mentési kísérleteket foganatosított?

Arról, hogy a 38. sz. házban emberek vannak-e benn vagy sem, akkor mikor a helyszínre érkeztem 7 óra 10–15 perc körül, senkitől értesítést nem kaptam, ellenkezőleg Házmán Ödön elémbé szaladt és azt mondta nekem, hogy ő ott volt a tűz keletkezésekor, amikor ő és Bockelberg rendőrfelügyelő az égő házba beszaladt, és onnan az embereket kivezette, kimenetkor nagy nehezen tudott a füstön keresztül a szabadba jutni.

2. Markusovszky segédtsízt mikor átadta a vezényletet nem figyelmeztette? A közönség köréből sem hallatszottak olyan hangok, mintha a házban lakók lettek volna? És a házban sem mutatkozott semmi jele lakóknak?

Nem figyelmeztetett, hanem azt jelentette, hogy a Klauzál utcai üzletbejáratnál kísérletezi meg a behatolást, állítólag a pincében emberek vannak. Erre azt az utasítást adtam neki, mindenestre igyekezzék behatolni, a tololétrával pedig, mely akkor már ott állt, hatoljon be a felső emeleteken a lakásokba, ahol talán emberek vannak.

Nem hallottam a közönség köréből sem.

Semmi jel nem mutatkozott, hogy ott lakók vannak.

3. Nem is tudakozódott főparancsnok úr, hogy a 38. sz. házban szorultak-e benn lakók?

Nem tudakozódtam, de nem is tudakozódhattam, mert az égő ház körül közvetlenül nem volt senki a tűzoltókon kívül, ellenben az ottani környéken ezrivel tolongott a nép. De még azért sem tudakozódtam, mivel a felvilágosításban amúgy sem bíztam volna, mert ez esetben senki sem állíthatta volna azt, hogy az égő ház lakásaiban nincs-e senki s így az intézkedéseim is oda irányultak, hogy az égő ház lakásaiba behatolhassunk, mert ha nem is tudtam, feltételeztem, hogy vannak benn emberek.

4. Ha biztosabb tudomása lett volna arról, hogy a 38. sz. házban még nagy számban vannak emberek, ezek kimentésére micsoda intézkedéseket tett volna?

Akkor sem tettem volna más intézkedést, mint ami Markusovszkynak kiadott utasításban foglaltatott, hogy t. i. a tololétrával a 3. vagy 4. emelet egyik lakásába bejusson, a kísérlet tehát megtörtént, azonban mint előre látható volt sikertelenül, még kevésbé lehetett a házat ilyen célból a Kerepesi útról megközelíteni. Amint én megérkezésem után a helyzetet áttekintettem, ezt a házat az esetleg bensorultakkal menthetetlennek találtam, a házba már sem a kapun, sem a homlokzaton, sem a szomszéd házon keresztül bejutni nem lehetett — különösen pedig mentési célból lehetetlenség volt.

5. *Ennél a tűznél nem az volt-e az egyik főhiba, hogy a tűzoltóság elégtelen felszereléssel vonult ki, és kevés mentőeszközt vitt magával?*

Nem vonult ki elégtelen felszereléssel és nem a mentőeszközöknek elégséges vagy elégtelen volta folytán szorultak az emberek az égő ház legmagasabb pontjára, hanem a tűzvész és rohamos égésnek a helyzete, annak rohamos fejlődése alulról, belülről, kívülről és körös-körül, amely felfelé való haladásában a mentőeszközöknek az alkalmazását lehetetlenné tette. Tehát még a 10-szeres felszereléssel és mentőeszközökkel is, ha ott állnak, az ott rekedt embereket abban az időközben a tűzzel szemben, oly rohamos kifejlődésével szemben a mentést eszközölni nem lehetett volna. Minthogy pedig olyan szerkezetű mentőeszközök, amelyek az épületre való alkalmazás nélkül a mentést lehetővé tennék nem existálnak, tehát nem a felszerelés hiányossága miatt, nem is eszközölhető a mentés, az egyedüli ugróponyva az a mentőeszköz, mely a legvégső esetben, tehát amikor semmi mód nincs arra, hogy a mentendőkhöz hozzá lehetne férni, alkalmaztatik, ezen égésnél a mentésre egyedül ezen eszköz alkalmaztatott, mely kéznél is volt.

6. *Nem kellett volna-e a tűzoltóságnak mindjárt a tolólétrával és a gőzfecskendővel kivonulni, amikor a tolólétra még használható lett volna mindjárt a kezdetben?*

A bejelentett tüzeset minősége első percben tolólétrának és gőzfecskendőnek kivonulását nem látszott szükségessé tenni. De ha ott lettek volna is mindjárt az első órség felvonulásánál a helyszínen, a tolólétra nem lett volna alkalmazható. Vagy ha igen, akkor sem lett volna lehetséges azon a mentést eszközölni, sőt, ha az a tolólétra a tűz kitörése előtt ott felállítva állt volna is, az emberek az alulról felszálló óriási fojtó, hirtelen fejlődő, és mérges gázokkal telített füstön és mihamarabb felcsapó lángokon keresztül nem menekülhettek volna. Viszont az oda való felhatolás is már az első percekben lehetetlen lett volna. Ezen feltevésre bő támpontot szolgáltatnak az üzletben és azok különböző helyiségeiben alkalmazottak, akik a tűz kiütésekor a tűz keletkezésének pontjától ellenkező és legtávolabb helyiségekben tartózkodtak, különösen az I. emelet területén, a tűz hirtelen terjedése folytán a füst keletkezésénél fogva a leggyorsabb menekülésre voltak szorítva, és még így is bennszorulva kimentésre szorultak.

7. *Főparancsnok úr tehát mire fordította főfigyelmét?*

Főfigyelmemet első percben a még megmenthető és máris nagy életveszélyben forgó emberek megmentésére irányítottam, mely emberek a szomszédos 40. sz. házban bennszorultak, és azoknak, akik esetleg az égő raktár I. emeleti ezen házban levő helyiségeiben bennszorultak. És ezen figyelem és irány alaposnak is mutatkozott, mert ezen házban a mentés tényleg eszközölhető volt, és embereinknek

halálmegvető elszántsággal sikerült is számos emberéletet megmenteni és a tűz- és füstből már eszméletlen embereket kihozni és az életnek visszaadni.

8. Mikor tudta meg, hogy a 38. sz. ház emeletére csakugyan szorultak emberek?

A mentési és oltási művelet közben az épület Kerepesi úti oldalán eljárván, a közönség nagy lármával kiáltozta, hogy a legfelső emeleten kendőt látnak lobogtatni és alakot látnak az ablakban, én akkor felnéztem, amit különben körüljárás közben sokszor tettem, és figyelemmel kísértem. Én embert alulról nem láttam, jóllehet azért nem láttam, mert nem láthattam, mert az csak a messzebb levő pontból volt látható, miközben egy tárgy repült a felső emeletről az utcára, a kiabálás közben, hogy ember van a legfelső emeleten, én is a Rókus felé sietve távolabb helyről szemléltem a felső emeletet, én is ott láttam embereket. Rögtön kürtjellel ugróponyvát vezényeltem, mely a szerkocsiról rögtön elhozott, megjegyzem, hogy két ugróponyva volt, egy kisebb és egy nagyobb.

Felolvastatván észrevétel nélkül aláíratott.

Scserbovszky Szaniszló

Folytatólag felvétel 1903. szeptember hó 5.-én.

A vizsgálat során kihallgatott egyének közül többen is azt állítják, hogy az ugróponyva tartásánál és kifeszítésénél egészben mintegy 7-8 tűzoltó működött közre, a többi egyén a publikum köréből került elő, így is mindössze 25 ember segédkezett, másrészt a ponyva tartása és kifeszítése nem vállmagasságban, hanem csak féltest magasságban és oly rendszertelenül történt, hogy volt ugrás midőn a ponyvát az épülethez legközelebb eső oldalán valamennyien eleresztették, úgy, hogy a ponyva ez oldalon mintegy a járdán feküdt. A kérdés az megfelelő-e ezen előadás a valóságnak?

Az előadottak a tényeknek részben megfelelnek, amennyiben, amint azt a polgármester úrhoz intézett jelentésemben is jeleztem, polgári egyének az ugróponyva tartásánál segédkeztek. Azt, hogy 7 vagy 8 tűzoltó lett volna csak az ugróponyva körül alkalmazva, e percben határozottan megmondani nem tudom, bár én magam álltam az ugróponyvánál, és figyeltem annak kezelésére. Az ugróponyva ez alkalommal is a gyakorlatban lévő és szabályszerű magasságban tartatott, a tűzoltók az ugróponyva tartását vállmagasságba való emelését szinte megszokták, másképp nem is tarthatják. A polgári egyének közül a ponyvához sietett emberek határozottan többen voltak mint 25, mert minden oldal el volt teljesen foglalva, és 1-1 oldalnak 10–10 fogantyúja van. Az ugrás beálltakor magam álltam az ugróponyva mellett és hangosan figyelmeztettem és utasítottam az embereket, csak magasan tartani és feszíteni. Tény továbbá az is, hogy ugrottak az emberek mikor a ponyva még nem volt feszítve, sőt volt eset, hogy ketten gyors

egymásutánban ugrottak, továbbá volt eset, hogy ugrottak az ugróponyva tartókra, így a mellettem álló Piller István őrparancsnokra, aki menten összerogyott. Az is előfordult, hogy az ugróponyva tartók a nagy forráság elleni védekezés közben, különösen az égő ház felőli oldalon fejüket lehúzták, tehát az ugrás közben lejjebb hajoltak a felső testükkel. Az utolsó ugrásra és menekülésre jelentkező a sarokszoba Kerepesi úti 1. ablaknál ugrott, még mielőtt az ugróponyva megfelelő irányba hozatott, a kövezetre zuhant. Én végig valamennyi ugrásnál jelen voltam, nem láttam, hogy az ugróponyvát csak egyszer is has magasságban tartották volna.

A főparancsnok úr ezen előadása szerint az ugrások olykor gyors egymásutánban, olykor váratlanul is történtek. Valamint a ponyva tartókra nézve szükséges a vezénylet, akképpen az ugrani szándékozókat is az ugrásra indítani kell, megtörtént-e tehát, hogy a fent levők az ugrásra bizonyos jellel, pl. kürtszóval vagy egyébként felhívva lettek?

Igen előszóval megtörtént, hogy mihelyt az ugróponyva elkészült, kiáltással hívtak fel az ugrásra, evvel a szóval: „ugrani”, amely kiáltást minden egyes alkalommal megtettem. De a közönség is sokszorosan ismételt. Más jelzés nem történt. — Megjegyzem, hogy az ugrások egész tartama alatt az épület égő ablakai előtt és az ugróponyva közti területen állandóan 3 sugár volt működésben, hogy az ott kiállhatatlan hőséget lehetőleg mérsékelje.

Tudomásom szerint a tűz színhelyén számos önkéntes tűzoltó is volt jelen, mégpedig mindjárt kezdetben mintegy 25–30, melyek száma később állítólag 50 egyénre szaporodott fel. Másrészt az ugróponyva szerelésének szabályzata szerint veszély esetén a csővezetőkön, azok segédszámán, valamint a mozdony fecskendőhöz beosztott embereken kívül az összes többi embernek az ugróponyvához kell sietnie és a feszítésnél segédkeznie, ide számítva az őrparancsnokokat is, hacsak veszélyesebb ponton nem működnek, avagy a csővezetők mellett nem nélkülözhetetlenek. Szíveskedjék tehát annak okát adni, hogy tekintettel arra, miszerint az ugrások megkezdésekor valami sürgősebb és fontosabb mentési művelet úgy sem lehetett, mint a végveszélyben lévő emberek megmentése, miért nem alkalmaztattak az ugróponyvához polgári egyének helyett a rendelkezésre álló begyakorlott tűzoltók vagy legalábbis a helyszínen jelen volt önkéntes tűzoltók?

Mielőtt a kérdés lényegére felelnék, az előbbi kérdésnél felmerült válaszok az ugróponyva körüli számszerinti bemondásnál, az időközben beszerzett pontos adatok szerint az ugróponyvánál 41 tűzoltó Piller István és Schenberger őrparancsnokkal lépett működésbe.

Az önkéntes tűzoltóságnak tagjai számszerinti állítólagos megjelenéséről tudomásom nem volt, de nem is lehetett, mert ők egyenként és elvéve jelentkeztek ez esetben is, s amint emlékszem, a tüzeset alkalmával mintegy 4-5-en egyenként jelentkeztek nálam, így dr. Szily József önkéntes tűzoltóparancsnok, aki a saját emberei fölött rendelkezett. Arra nem emlékszem, hogy az ugróponyvához adott kürtjel alkalmával közülok is volt-e valaki az ugróponyvánál, őket pedig összeszedni és oda irányítani nem volt időm.

Felolvastatván észrevétel nélkül aláíratott.

Scserboszky Szaniszló

6.

XLII. jegyzőkönyv

Felvétetett Budapesten 1903. évi szeptember hó 6-án a Központi Városház 198. sz. üléstermében Matuska Alajos h. polgármester rendeletére a folyó évi augusztus hó 24-én előfordult tüzeset tárgyában.

Jelen voltak alulírottak.

Meghívás folytán megjelent Planer Gyula VII. kerületi mérnök, akihez a következő kérdések intézettek:

1. Szolgálati beosztása szerint milyen munkakörben működik a VII. kerületi elöljáróságnál?

Én a magasépítkezési és építésrendőri ügyeket kezelem, továbbá a szolgálati utasítás 339. §-ában említett tűzrendészeti bizottságnak tagja és szakközege is én vagyok.

1. A Kerepesi út 38. sz. ház jóváhagyott építési tervei szerint a kapubejárat bal oldalán a kapubejárat és üzlethelyiség között egy 30 cm-es válaszfal volt tervezve, ez a válaszfal azonban meg nem építetett. A szolgálati utasítás 328 §.-a szerint annak az ellenőrzése, hogy az építkezés a terveknek megfelelően eszközöltetik-e vagy sem, a kerületi mérnök, fennforgó esetben tehát az ön kötelessége lett volna. Kérem tehát, nem vette-e észre ezen fal elhagyását, és ha erről tudomása volt, miért nem tett jelentést vagy intézkedést a tapasztalt eltérésről?

A szóban forgó kapubejárat fal, hogy 32 cm-es falból épült volna fel, magam is elismerem, hogy ily módon nem építetett meg, de, hogy e helyett egy másik tűzbiztos anyagú fal lehetett, bizonyítja az is, hogy azon fal, a kapubejárat mellett levő bolti helyiségnek átellenében levő válaszfal alapjai a helyszínen most is láthatók és ezek a falak időközben minden bejelentés nélkül lebontattak.

2. Rend szerint teljesítette ezen építkezés alkalmával az ellenőrzést?

Azon időben az építkezések száma oly nagy volt, hogy az összes építkezéseket a szabály utasításhoz képest hetenként ellenőrizni egyéb teendőim mellett phisikai lehetetlenség volt, s így különösen azon építkezéseknél, amelyeknél a felelős építőmester pl. Hubert József, Pucher István, vagy hasonló elsorangú és megbízható egyének voltak, a hetenkénti ellenőrzést nem teljesíthettem.

3. Fischer Bernát asztalos, aki ezen üzlethelyiség berendezése alkalmával az állványokat készítette, valamint Eberling István székesfővárosi főmérnök a polgármesterhez szept. 4-én benyújtott jelentésében határozottan odanyilatkoznak, hogy a kérdéses fal soha meg nem épült, s így az onnan később nem is volt eltávolítható, de ezen fal helyett más tűzbiztos anyagból való fal sem készült, hanem Fischer Bernát előadása szerint már eredetileg egy 5 cm-es deszka válaszfal lett készítve. Ezen kijelentésekkel szemben fent tartja-e azon állítását, hogy ott valamely tűzbiztos anyagból való falnak kellett megépíttetni?

Erre csak azt felelhetem, hogy a dolog csak úgy történhetett, hogy midőn a helyszínen a tervvel a kezemben eljártam, vagy az építész, vagy annak helyettese azon nyilatkozatot adhatták, hogy a kapu melletti kis bolthelyiséget csak vegyem fel, utólag a falakat ők fel fogják építeni. Jelentést tehát arról, hogy az építkezés kivitele a tervektől eltérőleg történt, s hogy különösen ezen fal fel nem épült, azért nem tettem, mert azon meggyőződésben voltam, hogy a fal felépítése tényleg be fog következni.

4. A kerületi előljáróságokról szóló szolgálati utasítás 339. §-a szerint az előljáróság kebelében szervezett tűzrendészeti bizottság, amelynek fentebbi nyilatkozata szerint ön is tagja, és ezen szakközege a kerületben lévő összes gyárakat, középületeket és tűzveszélyes üzlettelepeket évenként egyszer megvizsgálni köteles, a 340. §. szerint pedig e gyárakról és üzlettelepekről a kerületi mérnök tűzrendészeti nyilvántartót köteles vezetni, ami a szolgálati beosztás szerint az ön kötelessége volt. Kérem, hogy a Párizsi Nagy Áruházban, amely eminenter tűzveszélyes üzlettelepnek volt tekintendő, a szabályszerű tűzrendészeti vizsgálatok megtartottak-e és vezetett-e ezen vizsgálatokról szabályszerű mozgó lap?

A Párizsi Áruházban ily tűzrendészeti vizsgálatok nem eszközöltettek, és ebből folyólag ezen üzlettelepről nyilvántartási lap sem vezetett. Megjegyzem azonban, hogy habár a tűzrendészeti bizottságnak tagja és szakközege én vagyok, ezen nyilvántartási lapok vezetése nem az én feladatomat képezte, mivel erre utasítást vagy megbízást nem kaptam, hanem ezen nyilvántartási lapokat mindig az előljáróshoz beosztott valamely fogalmazó vezette, amiként ezt a meglévő lapokon látható különböző írások is mutatják.

5. A tűzrendészeti bizottságnak ön lévén a szakközege, mindenesetre kötelességében állott volna azon üzlettelepeket kijelölni, amelyek mint tűzveszélyesek rendszeres vizsgálat alá veendők, a mozgólapok áttekintéséből arról győződtem meg, hogy azokban csakis gyárak, középületek, nagyobb műhelyek és telepek fordulnak elő, egyéb üzlettelepek azonban a nyilvántartóból teljesen kihagyattak. Kérdem, mivel tudja indokolni e részbeni mulasztását?

A nyilvántartó elkészítése még Vaszilievits mostani tanácsnok előjárósága idejében akként történt, hogy többen összeültünk, mindenki bemondotta azon gyárakat, üzlettelepeket, melyekről tudomása volt, és a nyilvántartóban felveendőnek tartott, én magam különösen csak az útirány megállapítására voltam felhíva oly célból, hogy a vizsgálati eljárás sorrendben és ne össze-vissza történjék. Amennyiben tehát a Párizsi Nagy Áruház a nyilvántartóból kihagyott, az nem az én mulasztásom.

Felolvastatván észrevétel nélkül aláíratott.

Planer Gyula

Források és irodalom

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára (=BFL)

IV. 1402.b. Budapest Főváros Főpolgármesterének iratai, Általános iratok

IV. 1409.a. Budapest Székesfőváros polgármesterének iratai, Elnöki bizalmas iratok

VII.2.e. Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszék (1946-tól Budapesti Törvényszék) iratai, Cégbírószági iratok

X.201.a. Budapesti Önkéntes Mentőegyesület, Mentőszolgálati naplók

XV.17.d.329. Budapest Székesfőváros Tervei, Építési Ügyosztályok Tervtára

Nyomtatott források

Bucsánszky Alajos Nagy Képes Naptára, 1904

Budapesti Hírlap, 1903, 1904

Budapesti Napló, 1903

Esti Újság, 1903
Építő-Ipar, 1903
Magyar Tűzoltó, 1968
Népszava, 1903
Ország Világ, 1903
Pesti Hírlap, 1903
Pesti Napló, 1903
Vasárnapi Újság, 1903

Irodalom

- Buza*, 1989   *Buza Péter*: Szenzációk nyomában a békeidők
Budapestjén. Kozmosz, Bp., 1989.
- MTK 1925   Magyar Tűzoltóság Könyve. Bp., 1925.
- Szilágyi–Szabó*, 1986   *Dr. Szilágyi János – Dr. Szabó Károly*: A tűzrendészet
fejlődése az őskortól a modern időkig. BM könyv-
kiadó, Bp., 1986.
- Roncsik*, 1933   *Roncsik Jenő dr. vitéz*: A Párizsi Nagy Áruház Égése.
Bp., 1933.
- Szilágyi*, 1986   *Szilágyi István*: Régi boltok krónikája. Bp., 1986.